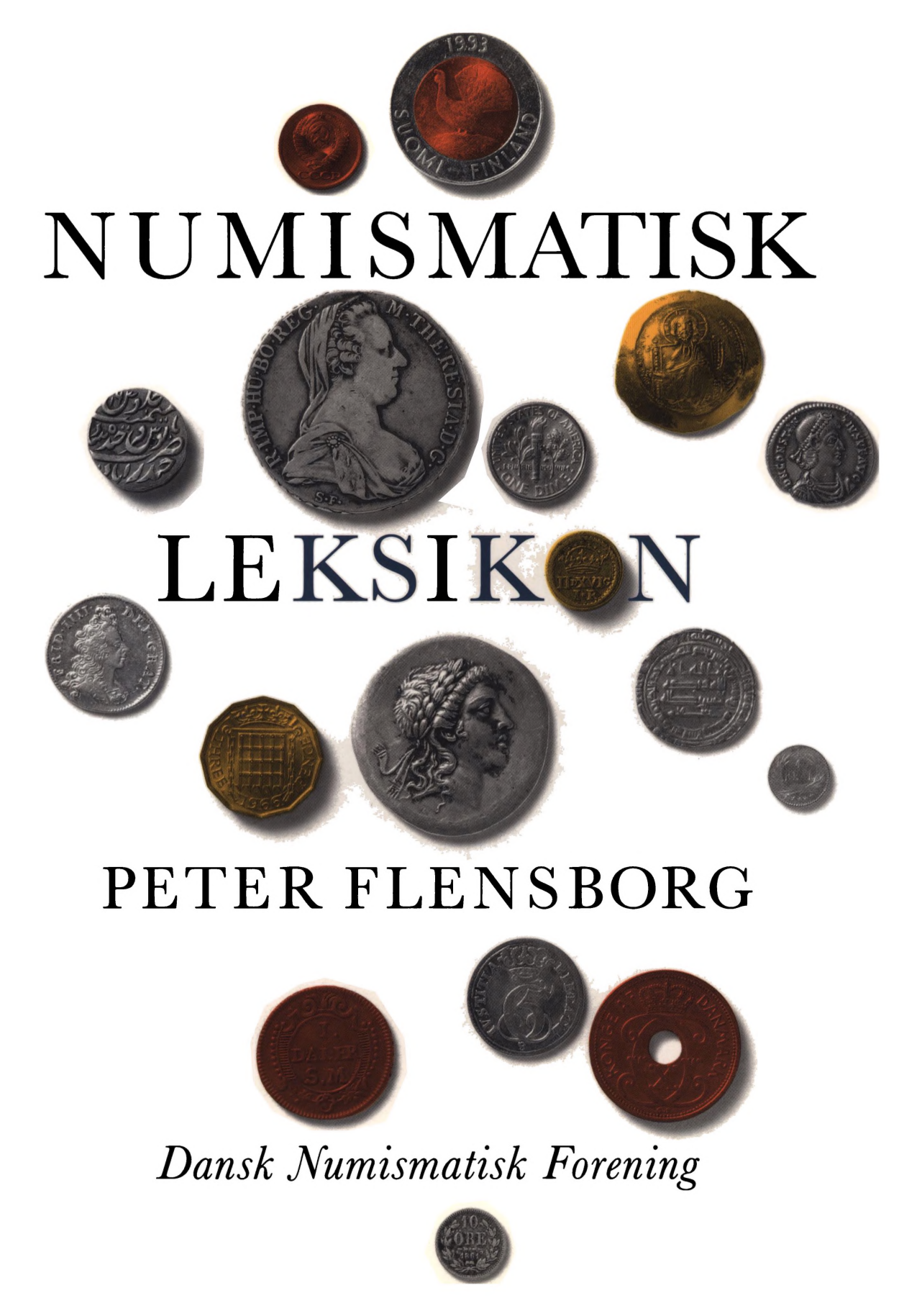

NUMISMATISK

LEKSIKON

PETER FLENSBORG

Dansk Numismatisk Forening

Møntunion. I Sverige havde man sølv møntfod fra 1534-1604 med daleren som hovedmønt; 1604-1624 sølv møntfod med riksdaler som hovedmønt; 1624-1776 dobbelt møntfod (sølv og kobber) og undertiden → papirmøntfod (uindløsbare sedler) i tidsrummet 1745-1776. I 1777-1855 sølv møntfod og undertiden papirmøntfod 1790-1803 og 1809-1834. Fra 1855-1873 havde man sølv møntfod og decimalsystem, og efter 1873 indførtes guldmøntfod, som dog blev suspenderet 1931. Af andre møntfødder findes: guldmøntfod, dobbelt møntfod (→ bimetalisme) og haltende møntfod.

Lit: NR 1985 nr.2 s.143-148.

Sølvpatina. En smuk ensartet mørk eller gylden patina, der er højt værdsat af samlerne. Især i England sætter man pris på disse »tonede« stempelglans mønter. Nyere sølv mønter har ofte en tendens til at få en uens belægning af det næsten sorte sølvulfid. Det kan fjernes ved dypning i sølvrensevædske som f.eks. »Silverdip«, hvorefter mønten skal skylles grundigt i vand og duppes tør med en blød sugende serviet.

Sølvridder → Zilveren rijder.

Sønderborg. Møntsted i Sønderjylland, hvor der i første del af 1600-tallet er slået mønt af hertug Hans d.Yngre og hans sønner.

Lit: J.Steen Jensen: Hertug Hans den Yngre, 1971

Søsling (Soesling). Navn på en dansk mønt første gang præget under Erik af Pommern (1396-1439), idet hans hustru dronning Philippa under hans fravær afsluttede en traktat med Hansestæderne 8. okt. 1424 om at slå en søsling (→ sechsling)=6 penninge eller 1/2 skilling jævngod med nordtyske sechslinge. Første danske søsling vejede 1,37 g, havde finheden 0.703 og en finvægt på 0,96 g. Mønten, der også kaldtes »Dronning Philippas søsling«, blev

Dronning Philippas søsling præget 1424/25. (G.11).

inddraget, da kongen vendte hjem, idet han syntes, at den var for god. Det er årsagen til dens sjældenhed. Et eksemplar af mønten blev først fundet i 1847. Mønttypen, der igen er præget fra 1512, blev hurtigt en billonmønt og senere igen en kobbermønt. Den er sidst præget 1651. Møntstørrelsen levede dog videre under betegnelsen: 1/2 skilling.

T

Tabora nødmønter. Betegnelse for primitivt prægede mønter fra Tysk Østafrika (senere Tanganyika), som under 1. verdenskrig var afskåret fra moderlandet. 1916 prægedes på jernbaneværkstedet Tabora 5 og 20 heller mønter af forhåndenværende kobber og messing, bl.a. gamle patronhylstre. 15 rupie guldmønten er ligeledes præget her under primitive forhold.

Tackoe. Møntenhed benyttet på Guldkysten (Ghana) af det engelske African Company of Merchants. 8 tackoe=1 ackey. Mønten er af sølv med vægten 1,94 g og finheden 0.925 og kun præget med årstal 1796. På forsiden ses den engelske konge Georg III's kronede monogram (G.R.), medens bagsiden viser kompagniets våbenskjold sammensat af et overflødhedshorn, en bikube og et handelsskib.

Tael. Kinesisk guld- og sølv vægtenhed – den kinesiske unze. Den kaldtes i Kina for liang, medens europæerne benævnedes den tael. 1 tael (liang)=10 mace (chien eller wen)=100 candareen (fen)=1000 li. Tael vægten har ligesom den europæiske mark haft forskellige værdier alt efter tid og sted og lå mellem 32 og 39 g. Værdien af → sycee sølvbarrerne er altid udtrykt i tael. I sidste halvdel af 1800-tallet fastsattes værdien af 1 dollar til 0,72 tael eller 7 mace og 2 candareen, hvilket står på nogle af de kinesiske dollarmønter efter ca. 1894. Et par af provinserne har en kort overgang omkring år 1900 regnet 1 dollar til 0,73 tael. Mønter i værdien 1 tael er udmøntet af en række af de kinesiske provinser.

Taka. Hovedmøntenhed i Bangladesh indført 1972 som afløsning for den pakistanske rupee, idet landet (det tidligere Østpakistan) havde løst sig fra Pakistan 1971. 1 taka=100 poisha.

Tala. Hovedmøntenhed i Western Samoa, hvor den fra 1967 erstattede det tidligere Samoa pound. 1 tala=100 sene. Ordet er en modifikation af dollar på samme måde som sene, der er 1/100 del og dermed svarer til cent.

Talar. Polsk betegnelse for en daler (taler), som bl.a. er angivet på større sølv mønter præget 1810-1814 af storkongedømmet Warszawa. Disse mønter vejede 22,92 g og havde en finhed på 0.718.

Talari. Betegnelse for taler (daler) mønter i den nordøstlige del af Afrika, især → Maria Theresia-dalere. Efter Italiens invasion af Eritrea 1890 udsendtes 1891 og 1896 store 5 lire sølv mønter vejende 28,125 g og med værdien angivet som TALLE-RO. Efter Mussolinis invasion i Etiopien 1935 og frem til befrielsen 1941

Tale

har italienerne gjort udstrakt brug af Maria Theresia-dalere, som de i 1935, ifølge en overenskomst med Østrig, fik eneret på at udmønte i 25 år. → Birr, Tallero.

Talende våben er i heraldiken våbenfigurer, der svarer til eller hentyder til bærerens navn; i Norden brugt allerede fra 1200 og 1300-tallet. Ligeledes har byer brugt samme ide. På en del mønter findes talende

Schaffhausen: Taler 1620 med »talende våben«.

våben, som f.eks. byen Schaffhausen (et får (Schaf) der springer ud af et hus (Haus)), Henneberg (en høne på et bjerg) eller Bernburg (en bjørn på en borgmur).

Lit: KL bd.18 sp.93-97.

Talent. Oprindeligt en uensartet

5 mils 1955 fra Kypern. Bagsiden viser en talent båret af en oldtidig kypriot.

vægtenhed, senere en møntregneenhed anvendt i forskellige dele af midelhavslandene i flere tusind år f.Kr. Man antager, at kobberbarrer af form som en udspændt oksehud repræsenterede en okses værdi, og at en sådan barre var en talent. Disse kobberbarrer findes med forskellig vægt fra ca. 59 kg til ca. 4 kg. Som regningsmønt er den i oldtiden brugt de fleste steder omkring Middelhavet. Således vejede Æginas T. 37,2 kg, medens den betydningsfulde T. fra Athen vejede 26,196 kg. = 60 → miner = 6000 drachmer. Omtalen i Biblen af talenter refererer ikke til en mønt, men til en vægt eller regneenhed.

Taler → Daler.

Talirion (Talerion). Nygræsk betegnelse for taler. 5-drachme stykker præget 1833-1851 under kong Otto (1832-1862) gik også under dette navn.

Tallerkenpræg hører som fejl til gruppen af → prægefejl. Mønter med såkaldt tallerkenpræg er større end normale mønter og er tallerkenformede, hvilket skyldes, at → blanketten ikke er kommet rigtig ned i prægeringen ved prægningen. Dermed kommer blanketten til at hænge på prægeringens kant, og ved prægningen flyder blanketten ud. Ved en delvis nedtrykning i prægeringen bliver den skål- eller tallerkenformet.

Tallero. Det italienske modstykke til tyske talere. De er præget af mange italienske stater fra 1500-tallet og frem, og mange af typerne var kopieret efter europæiske hovedmønttyper. Særlig yndet var → løvedaleren, der kaldtes »Tallero al leone« eller »Tallero leoncino«. I Venedig kopieredes fra 1756 de østrigske → Maria Theresia-dalere. I Italien var tre næsten lige store sølvmonter i cirkulation. Den største

Venedig, Paul Ranier (1779-1789): Tallero 1781.

Eritrea, Umberto I (1878-1900): Tallero (5 lire) 1891.

var → ducatonen (Scudo d'argento) på ca. 33,5 g; dernæst → piastren på 31-32 g, som var beregnet på → levant-handelen sammen med tallero. Denne vejede først 28-29 g, men faldt senere til 26-27 g. Til brug for den italienske koloni Eritrea er fremstillet en »Tallero eritreo«, som modsvarede en 5 lira sølvmonet. Den havde vægten 28,0668 g, finheden 0.835 og var i cirkulation 1891-1941. → Birr, Talari.

Tally sticks → Bambuspindemonter.

Talmi. Betegnelse for forgyldt messing eller tombak, som dels blev benyttet til billige medaljer og jetoner og dels til de i Nürnberg fremstillede »tyrkermønter«, dvs. imiterede tyrkiske guldmønter, som eksporteredes i tonsvis til Orienten. Disse brugtes gennemhullede til smykke-formål og syedes på tøj, tørklæder og lignende.

Talonas. Navnet på en serie pengesedler i værdierne fra 0,1 til 100 rubler, som sattes i cirkulation i det selvstændige Litauen sept. 1991. Populært kaldtes de »Vagnorikai« efter ophavsmanden premierminister Gediminas Vagnorius. I 1992 kom en ny serie talonas-sedler i værdierne 1-500. Disse talonas, der i begyndelsen cirkulerede sideløbende med russiske rubler, var et skridt på vejen mod genindførelse af den gamle litauiske møntenhed litas. Denne genindførtes 25/6-1993. De gamle sedler skulle veksles i tidsrummet 25/6-20/7 1993. Ved omvekslingen blev 100 talonas=1 litas.

Talsystemer er delingen af en grundenhed (overenhed) i underenheder ved hjælp af eet bestemt tal. Det ældste er quartal systemet, som er baseret på en stadig halvering. Af andre systemer findes det → duodecimale system (tallet 12) og → decimalsystemet (tallet 10). Sjældnere er anvendt → sexagesimalsystemet (tal-

let 60) og → vigesimal (vicesimal) systemet, der benytter tallet 20.

Tambala. Skillemonntenhed i Malawi (tidligere Nyasaland) i Afrika, introduceret 1971 i forbindelse med et decimalsystem som skulle afløse det engelske systems pound, shilling og penny. 100 tambala=1 kwacha.

Tambua. En form for primitivt betalingsmiddel på øen Fiji og værdsat i den østlige del af Mikronesien. Oprindeligt var det et bananlignende objekt af træ, men senere er disse erstattet af kaskelothvaltænder. De blev byttet for sandeltræ af de tidligste handelsfolk fra omkring 1801, men deres hovedfunktion var at fungere i de ceremonielle gave udvekslinger. Jo større og »rødere« en tand var – jo højere værdi. På fjijsprog betyder tambua hellig. Tambua er afbildet på landets 20 cents mønt fra 1969 og fremefter.

Tamlung. Siamesisk vægtenhed. 5 Chieng Mai baht (→ Ka Kim)=4 Ayutthaya baht=60,8 g. 1 tamlung=4 tikal=16 salung=32 fuang=64 song pai=128 pai=256 att=512 solot.

Pampang → Tinhattemonter.

Tanga. Portugisisk kolonimønt præget i Goa i Indien og i Portugisisk Malacca. Mønten skal være udmøntet så tidligt som 1615. Mange af

Bronzemønt 1871 fra Portugisisk Indien med dobbelt værdiangivelse: Tanga/60 Reis.

Kaskelothvaltand eller tambua var på den lille stillehavso ø Fiji et værdifuldt »betalingsmiddel« og blev af den grund senere afbildet på landets mønter.

Tang

typerne har på bagsiden et stort T for tanga. På typerne fra Malacca står i monogramform TADM (Tanga Asia de Malacca). Mønten var først af sølv (ca. 2,15 g), men under Joseph (1750-1777) blev den af kobber. 1 tanga=60 reis, og 16 tanga=1 rupia. Indtil 1871 var tangamønterne meget dårligt prægede, men herefter blev de slået i ring (ringprægning) på moderne maskiner. 1 tanga mønten fra 1871 har angivelsen: 1 tanga – 60 reis. Møntenheden forsvandt i Portugisisk Indien med decimalsystemets indførelse 1958, hvorefter anvendtes escudo a 100 centacos.

Tangka. Hovedmøntenhed i Tibet fra 1500-tallet. Selve mønterne fik tibetanerne til at begynde med i bytte for sølv, som sendtes til Nepal. Først omkring år 1700 optræder mønter med tibetanske symboler. 1792 indførtes mønter med tydelig kinesisk særpreg. Selv om mønterne ikke havde firkantet hul som de kinesiske, havde de en firkantet tegning i midten, og desuden var forsiden med kinesiske tegn og bagsiden med tibetanske. Tangkaen, der var af sølv, vejede omkring 1760 ca. 5,7 g og i 1792 5,6-5,3 g, hvorefter den faldt til 3-4 g. De tibetanske tangka varierer dog stærkt i vægt selv inden for samme type. 1 tangka=1 1/2 sho=15 skar. I handelen med Nepal og Indien var 3 tangka=1 rupee. Ordet tangka kommer ligesom tanga og tankah fra et sanskritord, der betyder »at veje« eller »at udmønte«.

Tankah. Betegnelse for en række guld- og sølvmonter i Indien og omkringliggende områder fra 1100-tallet til 1500-tallet, da mongolerne indførte mohur og rupee udelukkende med arabisk skrift. Ordet, der er af sanskritoprindelse, betyder »at veje« eller »at udmønte«.

Tanner. Folkeligt engelsk navn og slangbetegnelse for sixpence. Navnet

tanner kendes allerede fra det tidlige 1800-tal og er muligvis opkaldt efter møntgravøren John Tanner. Betegnelsen forsvandt først, da mønten i 1971 blev afløst af de nye decimalmønter.

Tapperhedsmedaljer → Medaljer (Belønningsm. etc.).

Taq → Terminus ante quem.

Tari. 1. Syditaliensk guldmønt med en vægt på ca. 0,9 g præget fra først i 900-tallet. Oprindelsen til enheden er ukendt, men er antagelig en modifi-

Kongeriget Sicilien, Roger II (1130-1154): Tari d'oro.

fikation af det arabiske »dirhem«. Efter normannernes erobring af Syditalien prægedes tari med kufisk indskrift for Robert Guiscard (1059-85). Roger II (1130-54) indførte latinske bogstaver, således at møntens forside – foruden et kors – har indskriften: IC XC NI KA. Multipla af T. er også præget, indtil udmøntningen sluttede under Karl af Anjou (1266-85).

Neapel, Filippo V (1700-1707): Tari 1701.

2. Sølvmønt indført af Fernando II de Aragon (1479-1516) i Messina og præget i kongeriget Neapel og Sicilien til og med Felipe V (1700-1746). 1 T.= 2 carlinos. Som multipla T. er den bl.a. præget som 2, 3, 4, 5, 6 og 12 T.

3. Sølvmønt udmøntet siden 1530 af Johannitterridderne på Malta, hvortil de kom fra Rhodos. Der findes også kobber T. Den sidste af disse er præget 1786 og har som forsidemotiv Johannes Døberens hoved på et fad. 1798 besattes hovedkvarteret af Napoleon, og fra den tid kendes en nødudgave på 30 T. Ordenen fik fra 1834 hovedsæde i Rom, hvorfra man siden 1961 har udsendt en række symbolske mønter i → grani, tari og → scudi værdier.

Malta, Jean de la Vallette (1557-1568): 4 Tari u.år. Forsiden med Johannes Døberens hoved på et fad.

ret af Napoleon, og fra den tid kendes en nødudgave på 30 T. Ordenen fik fra 1834 hovedsæde i Rom, hvorfra man siden 1961 har udsendt en række symbolske mønter i → grani, tari og → scudi værdier.

Tauftaler (da.: Dåbsdaler), medaljelignende dalere, der i Tyskland i 1600 og 1700-tallet ofte brugtes som fadderskabsgave. Motivvalget ledte tanken hen på dåben, idet motiverne ofte viste Kristi dåb i Jordan eller et kirkedåbsmotiv. Især i Zellerfeld har møntmestrene tilvirket disse stykker.

Tauriske mønter. En række russiske mønter fra Krim opkaldt efter landskabet Taurien. Det drejer sig om en serie meget sjældne sølvmønter i værdierne 2, 5, 10 og 20 kopek udgivet 1787 i anledning af kejserinde Katharina II's krimrejse. Mønterne blev præget i Feodosia på den nyligt oprettede Taurida Mønt (Tavričeskaja moneta), hvilket på mønterne er angivet ved bogstaverne TM. Mønterne havde punkter, der angav deres pålydende, så analfabeter også kunne bruge dem. Allerede kort tid efter udgivelsen kaldtes de »Potemkin« efter prins G.A.Potemkin, som antagelig var ophavsmanden, men mønterne blev hurtigt forbudt.

Teaterpenge. 1: Bronze-adgangstegn til Dionysosteateret i Athen, som i det 5.-3. årh. f.Kr. uddeltes til byens fattigste. Tegnene havde bogstaver, der angav, hvor personerne skulle sidde.

2: Betegnelse for de attrapmønter og pengesedler, der benyttes på teatrene i forbindelse med en forestilling. Mønterne er sædvanligvis metalskiver eller af metalblik, medens sedlerne er bevidst dårlige kopier af de sedler, man ville have brugt på den tid, hvor handlingen er tænkt at foregå.

3: Administrativ betegnelse i Danmark for tilskud fra det offentlige til teatrene, som muliggør en nedsættelse af billetprisen.

Lit: NR 1982 nr.3 s-13-18.

Tegner, Esaias H.V. (1843-1928). Svensk sprogforsker og numismatiker, der bl.a. har arbejdet med arabisk numismatik, kufiske mønter mm. – ofte i samarbejde med Hans Hildebrand.

Telefonbogen. Samlerbetegnelse for det store årlige møntkatalog »World Coin« (egentlig Standard Catalog of World Coins) af Krause og Mishler, som er udkommet

hvert år siden 1972. Denne møntsamlerens »bibel« i telefonbogsstørrelse er en årstalsfortegnelse, som tilmed angiver vurderingspriser i flere kvalitetsgrader i modsætning til → Yeoman og → Craig, der »kun« er typefortegnelser, og som angiver prisen for det mest almindeligt forekommende årstal inden for hver enkelt type.

Telekort. Før i tiden brugtes i mange lande mønter eller specielle telefonmønter til telefonautomaterne, men i takt med ny teknologi har de såkaldte telekort vundet indpas. Et telekort købes på forhånd og indeholder et vist pengebeløb eller antal units, som afskrives efterhånden som telefonen bruges. Telekort er (forsøgsperioden inkl.) brugt i Danmark siden 1983. I dag er telekort udbredt i hele verden. Der eksisterer tre forskellige typer: Optiske kort, magnetiske kort samt kort med forskellige former for mikrochips.

Tempeltokens (Tempelmønter). En stor gruppe indiske tegn, der dels har medalje-karakter (båret som talisman), dels er pilgrimstegn solgt til folk ved besøg på de hellige steder. Største gruppe er de såkaldte → rama tanka, men de findes også med andre guder som Hanuman, Siva, Vishnu, Krishna, Kali og Guru.

Lit: I.F.Brotman: A Guide to the Temple Tokens of India, Los Angeles 1970.

Templeton Reid. Navn på den mand, der som den første prægede de såkaldte → »Territorial Gold Pieces«. De første bærer årstallet 1830 og er fra Georgia. De findes i værdierne 2 1/2, 5 og 10 \$. Han har også præget et par prøver for Californien 1849, en unik 10 dollar, medens en unik 20 dollar i 1858 blev stjålet fra U.S. Mint og aldrig er genfundet.

Tempo Tsuho → Mon.

Øverst firkantet tempelmønt hvis forbillede er en mohur fra mogulkejseren Akbar (1556-1605). Nederst en tempelmønt med Rama – Laksamana.

Ten (ty.: Zain). Betegnelsen for metalbånd til udstansning af → blanketter (rondeller). Tenen er slutproduktet i en længere proces, der begynder med udstøbning af stænger i jernforme (kokiller). Ofte er en række kokiller (10-15 stk.) sat sammen på en såkaldt kokillevogn. De udstøbte stænger eller blokke bliver efter udglødning udvalset – først gennem grovvalser og senere i finvalser, der sørger for, at den endelige tykkelse bliver så nøjagtig og ensartet som mulig. Det er disse udvalsedede stænger, der kaldes tene. I moderne

Teng

møntværksteder bruges strengstøbe-anlæg, hvorfra der kommer et kontinuerligt kraftigt bånd, der senere valses ned til den rette bredde og tykkelse (tenen).

Tenga. Møntenhed af samme oprindelse som den indiske tanka (tanka) anvendt i Turkestan området. I Russisk Turkestan er præget mange typer tengas samt multipla i vær-

Rusland, Buchara: 20 Tenga 1918.

dierne 2, 3, 4, 5, 10 og 20 tenga. De første var af sølv, senere blev de til bronzemønter. Møntenheden er endvidere brugt i den kinesiske Sinkiang provins (den vestligste), hvor en op-rørsleder ved navn Ghazi Rashid i 1866/67 lod præge en sølv tenga.

Tenge. Hovedmøntenhed i Kazakstan fra 1993 som følge af Sovjetunionens opløsning i enkeltstater. 1 tenga=100 tjiin. Der er i første omgang kun udsendt sedler.

Tepenge (sv.: Tegelte). En form for → naturalpenge, der af samlerne normalt går under betegnelsen primitive betalingsmidler. Tebriketter eller mursten, som de også kaldes i

Danmark, har været anvendt i lang tid i Vestkina, Tibet, Rusland samt Mongoliet og består af sammenpres-set te af varierende kvalitet. De findes i et utal af former og størrelser og med mange forskellige motiver

produktionsstedet opnåedes de højeste priser. De fleste, der har rejst i Centralasien i 1800-tallet, beretter, at det mest universielle betalingsmiddel var sølv (sycee) og temønter. Det fortælles, at kineserne, da de indva-

Moderne temont (efter 1948) på 1,125 kg i størrelsen 188×238 mm. Den kinesiske tekst forneden betyder: Kinesisk te industri corporation. Chao Li Qiao briket te fabrik. (formindsket gengivelse).

og med tekster på både kinesisk, manchurisk og russisk. De fleste tepenge var ofte på bagsiden inddelt i felter, som kunne bruges som »byttepenge« (småmønt). I 1890'erne indførtes fra Kina til Tibet 10-13 millioner tebriketter årligt. Værdien af tebriketter var skiftende efter kvalitet og de egne, hvor de cirkulerede. I svært tilgængelige områder langt fra

derede Tibet efter 2. verdenskrig, medbragte temønter, for hvilke de købte heste undervejs.

Terminus ante quem (Taq) og terminus post quem (Tpq) er betegnelser, man ofte støder på i videnskabelige beskrivelser af møntfund. Det tidligste tidspunkt for nedlægningen af et fund bestemmes af de yngste

mønter i fundet, og det årstal kalder man Tpq, som betyder »bagerste grænse«. Ud fra sliddet på de yngste mønter bestemmes, hvornår de senest kan være nedlagt, og det kaldes Taq, dvs. »den forreste grænse«. Det siger sig selv, at et sådant skøn kun kan være omtrentligt, og angivelse af et cirka- nedlægningsstidspunkt vil derfor være mest naturligt.

Territorial Gold Pieces, også benævnt »Private Gold« eller »Pioneer Gold«, er guldmonter eller guldbarer i møntform præget alle andre steder end på den officielle amerikanske Mønt (U.S. Mint). Årsagen til de private mønter var fundet af guld i Georgia og North Carolina, hvor de første »Territorial Gold« stykker prægedes 1830 af → Templeton Reid. Dernæst er præget mønter som følge af det californiske guldeventyr fra 1849 og sidst i Colorado, hvor der 1860-1861 prægedes mønter af Clark Gruber & Co., J.J. Conway og John Parsons. Særlig hyppige er de mange → California Gold, der udmøntedes i værdierne 1/4, 1/2 og 1 dollar. Desuden har mormonerne i Utah præget deres egne guldmønter i 1849. Alle disse private udmøntninger blev dog stoppet ved lov i 1882.

Terslevskatten. Dansk skattefund fra sept. 1911 i landsbyen Terslev nord for Haslev på Sjælland. Foruden en mængde sølvskåle, smykker og brudsølv indeholdt fundet 434 hele eller lettere beskadigede mønter og 1317 brudstykker. Den samlede vægt var 6,476 kg, hvoraf mønternes andel udgjorde 1,858 kg. Af europæiske mønter var 28 hele og 15 fragmenter, medens resten bestod af arabiske (→ kufiske) mønter. De yngste kufiske mønter i fundet synes at indikere, at skatten er nedlagt omkring år 950. e.Kr.

Lit: ANOH 1914 s.63-75, 1912 s.189-263.

Terzarola. Italiensk guldmønt fra Genova udmøntet under dogen Si-

mon I Boccanegra (1339-1344). Den havde en værdi af 1/3 ducato eller 1/3 genovino, hvilket har givet mønten navn, idet det italienske terza betyder »tredie« eller »en trediedel«.

Terzarolo (Terzaruolo, Terziolo, Tertiolus). Lille 1100-tals billonmønt fra Milano med samme værdi som 1/2 imperialis eller 1/2 denar. Den gik også under navnet mediano og var lig 1/24 soldo. Oprindelsen til navnet er uklart, men synes at have med 1/3 (terza) at gøre.

Tesserae. Romersk betegnelse for en række tegn og mærker, hvoraf mange har møntlignende karakter og er fremstillet af bronze, bly, ben, glas og terracotta. De har tjent mange forskellige formål som kontrolmærker, adgangstegn til teatre, cirkus, dyrekampe og romerske bade samt antagelig også som spille- eller tællemærker. De hyppigste romerske tesserae har ofte et kejsersportræt på forsiden og på bagsiden et romertal fra I til XVI. Det store antal bly-tesserae kan meget vel have været private erstatningsmønter (nødmønter). En særlig gruppe indtager de såkaldte → spintriae.

Tessin, Carl Gustaf (1695-1770). Svensk statsmand og kunstkender, som ejede en værdifuld mønt- og medaljesamling. Den blev især forøget, medens han var ambassadør i København. På grund af økonomiske vanskeligheder så han sig nødsaget til at sælge samlingen, og den købtes af kronprinsesse Lovisa Ulrika (1720-1782) og kom til at udgøre hovedstammen i hendes samling, som 1762 overgik til staten og 1794 overførtes fra Drottningholm til Kungl. Slottet.

Tester → Testoon.

Teston. Fransk version af → testone, som ved handel med Milano og Savoyen var blevet en populær

mønt i Sydfrankrig. Ludvig XII (1498-1515) indførte den 1513 efter at havde ladet præge testone for sine italienske besiddelser. Den franske

Frankrig, Henri II (1547-1559):
Teston u.år (1556).

T. gjaldt i begyndelsen 10 sols og blev præget i stor mængde under Ludvig XII, Frans I og Henrik II (1547-1559). Under Henrik III (1575-1589) blev T. 1576 afløst af → franc. Som stormønt er under Frans I præget 3 og 4-dobbelte T.

Testone. Italiensk sølvmonet, hvis navn er afledt af »testa« = hoved. De første italienske mønter med portræt af en fyrste var de venetianske → lira tron (efter dogen Nicholas Tron) fra omkring 1472/74. De var forbigledet for testonen, som blev udmøntet i Milano af hertug Galeazzo Maria Sforza til en værdi af 1 1/2 lira. Den smukke mønt blev snart forbigledet for de fleste italienske magthavere, ikke mindst paverne, og mønten blev så populær, at andre lande også indførte den. I Portugal hed den → tostao, i Frankrig → teston, i England og Skotland kaldtes den → testoon og i Schweiz og Sydtydskland gik den under navnet → dicken. T. vejede oprindeligt 9,65 g med

Test

Italien, Casale (Montferrat), Wilhelm II (1494-1518): Testone u.år.

finheden 0,950. Den blev dog med tiden ringere, og efterhånden som flere større typer guld- og sølvmonter holdt deres indtog, mistede T. sin rolle som hovedmønt.

Lit: P. Grierson: Coins of Medieval Europe, London 1991 s.182ff.

Testoon (Tester). Engelsk version af → teston og → testone introduceret 1504 af Henry VII og forløberer for → shilling. Dens levetid blev kort, da det antagelig har drejet sig om en prøveudgave. En skotsk T. = 4 skotske shilling er udmøntet 1553-1562 af Mary. En del af disse blev dog præget i Frankrig.

Tetartemorion (Tartemorion) er græsk og betyder »en fjerdedel«. I det antikke Grækenland er den betegnelsen for 1/4 obol. Den er bl.a. præget i Athen, hvor dens vægt var 0,189 g. Den er lejlighedsvis præget andre steder, men forsvandt snart og blev erstattet af en større bronze-mønt.

Tetarteron nomisma. Byzantinsk guldmønt indført 965 under kejser Nicephorus II (963-69). I begyndelsen var den en letvægtsolidus

(ca. 4,05 g), idet den var 1/12 eller 2 keratia lettere end → histamenon nomisma (ca. 4,40 g). I den første tid er T. i type lig histamenon og kan kun udskilles ved vejning. Allerede under Basilios II (976-1025) er der en klar adskillelse, idet T. beholder

Byzans, Basilios II & Constantinus VIII (976-1025): Tetararteron ca. 980 e.Kr.

sin lille størrelse, medens histamenon-blanketten bliver større og tyndere. Fra omkring 1030 sætter en forringelse ind, og ca. 1081 er guldindholdet nede på godt 30%. Ved reformen i 1092 er der stort set intet guld i mønten. Navnet T. levede videre efter reformen som betegnelse for den kobbermønt, der trådte i stedet for den gamle → follis.

Tetrachalkon. Antik græsk bronze-nominal fra den romerske kejsertid. Ifølge navnet et 4 chalkoi stykke, som kun er præget ganske få steder, bl.a. på øen Chios.

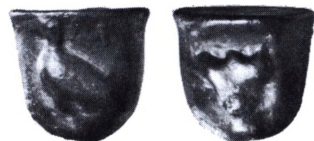
Tetradrakme. Navn på antikt

Athen: Tetradrakme ca. 460 f.Kr.

græsk sølv 4-drakme stykke udmøntet efter forskellige møntordninger (møntfodder) fra 500-tallet f.Kr. til ind i den romerske kejsertid. Mønten, der vejer 14-17 g, er præget i de fleste græske stater fra Sicilien i vest til Baktrien i øst. De alexandrinske tetradrakmer var billonmønter, dvs. mønter med et lavt sølvindhold.

Tetras. Bronzemøntnominal brugt i nogle af de græske områder på Sicilien i 400-tallet f.Kr. af værdi som

Sicilien, Akragas: Tetras ca. 450 f.Kr.

1/3 litra, dvs. 4 ounce (uncia). Dette var på mønterne anskueliggjort ved 4 punkter eller angivet med det fjerde bogstav i det græske alfabet: delta. Mønten modsvarede de romerske → triens.

Tetrassarion (Tetrassaron). Det græske navn for en mønt med værdien 4 assaria. Ordet kan også i nogle tilfælde betyde en romersk sesterts.

Tetrobol. Denne møntbetegnelse er ligesom tetradrakme selvforklarende, idet der er tale om et antikt græsk 4-

Fønikien, Arados: Tetrobol ca. 400 f.Kr.

obol stykke. Da denne er 2/3 drakme, kan det undertiden være svært at afgøre, om det drejer sig om en tetrobol eller en reduceret drakme.

Teuerungsmedalje (da.: Dyrtids-medalje). Medalje-type, der især brugtes i Tyskland som protest mod

prisstigninger på levnedsmidler som følge af hungersnød, krigshandlinger, misvækst eller græshoppeangreb. Disse klage- og spottemedaljer har ofte henvisning til udbytning og åger, og mange har fremstillinger af »kornjoder«. Denne type medaljer har været typiske i krigstider lige fra 30-års krigen (1618-1648) til 1. verdenskrig og er ofte præget af dårlige og billige legeringer som → folkemedaljer.

Texas-mønter. Udtryk, der stammer fra omkring 1970 for en mønt der er større i diameter end den normalt fremkommer i. Alt i Texas skal jo være større end i det øvrige USA, så derfor har man fundet på at forstørre de gangbare mønter. Mønten bliver lagt mellem to stykker af blødere materiale end mønten og derefter sat under tryk i en hydraulisk presse. En del sådanne mønter har været forsøgt solgt som prøvemønter.

Thaler → Daler.

Thebe. Møntenhed i Botswana (tidligere Bechuanaland). Oprindeligt var 100 cent = 1 thebe, men i dette system er kun udmøntet en 50 cent i sølv og en 10 thebe i guld 1966. Efter en møntreform, der blev bundet til den sydafrikanske → rand, blev

1976 udsendt cirkulerende mønter, hvorefter 100 thebe (cents) = 1 pula (rand). Ordet er lokalt (setswana), der betyder »skjold«, hvilket også er hovedmotivet i Botswanas våben, som det afbildes på mønterne.

Theler → Judenpfennige.

Thistle Crown. Engelsk-skotsk guldmønt præget efter sammenslutningen 1604 under James I af England (James VI af Skotland). På forsidens kronet rose mellem I-R og på bagsiden en kronet tidsel mellem I-R. Mønten har indskriften: TUCATUR UNITA DEUS (må Gud beskytte de forenede (kongeriger)). Mønten vejer 2,02 g og indeholder 1,85 g finguld. Dens værdi var oprindeligt 4 shilling, men 1611 hævedes værdien med 10% til 4 shilling og 4 3/4 pence, hvilket medførte, at udprägningen ophørte et år senere.

Thistle Dollar. Folkelig skotsk betegnelse for den dobbelte merk præget under James VI af Skotland i 1578-1580. Dens værdi var 26 skotske shilling og 8 pence. Møntens vægt var 343 1/2 grains = 22,258 g, sølvfinheden 0,9166 og finvægten 20,401 g. Mønten fik sit navn fra bagsidemotivet, en stor tidsel.

Thistle Merk. Skotsk sølvmønt præget 1601-1604 under James VI af Skotland (James I af England). Dens vægt var 105 grains = 6,8 g. Der er også præget 1/2, 1/4 og 1/8 merk. Mønten havde sit navn efter tidslen i bagsidemotivet.

Thistle Noble. Skotsk guldmønt præget 1588 under James VI af Skotland (James I af England). Dens vægt var 6,646 g (118 grains), og den blev ansat til 7 pund, 6 shilling og 8 pence, dvs. 146 skotske shilling og 8d. Mønten har sit navn efter den afbildede tidsel.

Thomsen, Christian Jürgensen (1788-1865). Dansk arkæolog og museumsmand, der allerede som dreng var begyndt at samle mønter. Efter en mængde hverv i forskellige institutioner blev han 1832 inspektør på Møntkabinetet i København sammen med Ole Devegge og med P.O. Brøndsted som direktør. Efter dennes død 1842 blev Thomsen direktør for Møntkabinetet. Thomsen var en fremragende administrator og igangsætter og hans rigelige private midler, der stammede fra faderens grosserer- og rederivirksomhed, satte ham i stand til at opbygge en af de største møntsamlinger i Danmark (ca. 27.000 stk.). Efter hans død tryktes 5 kataloger over samlingen, hvoraf sidste katalog består af tre bind. Han havde testamenteret Møntkabinetet 114 danske typer, som det ikke havde. Desuden slog en kreds af danske lens- og stamhusbesiddere sig sammen og købte for 15.000 rigsdaler 12.683 af de europæiske middelalderlige mønter. De blev publiceret i 3 bind i 1873, 1874 og 1876. Dubletterne solgtes 22/9-1876.

Lit: M.E. Mortensen: The buyers at the auction of C.J. Thomsen's medieval Coins, Sept. 22 1876, Kbh. 1970; MN 1981 s. 8; ANOH 1988 s. 97ff; NNUM 1988 s. 162-167, 1991 s. 78-88; NNA 1987/88; DBL bd. 14 (1983) s. 481-85.

Thomsen, Rudi (1918-). Dansk historiker, numismatiker, dr. fil. og museumsinspektør ved Den kgl. Mønt- og Medaillesamling 1949-1957. I denne korte tid nåede han at sætte sig grundigt ind i numismatikken samt at formidle sin viden gennem en lang række artikler, kronikker og bøger. Størst international anerkendelse har han fået for sit banebrydende værk i tre bind med titlen: »Early Roman Coinage« (1957-1961), hvor han påviste, at den romerske → denar måtte være udkommet første gang ca. 211 f.Kr. eller kort derefter. I 1957 forlod han Møntsamlingen for at blive profes-

Botswana: 10 Thebe 1966.

Thor

sor i oldtidshistorie i Århus. I dec. 1994 udgav han bogen: »Oldtidens penge« hvor han populariserer sin store viden om oldtidens mønter.

Lit: NNUM 1978 s.58-61 (60 år + bibliografi); DBL bd.14 (1983) s.500-501.

Thordeman, Bengt (1893-1990). Svensk kunsthistoriker, arkæolog, numismatiker og fil. dr., chef for Kungl. Myntkabinetet i Stockholm 1933-1946, senere riksantikvarie. Allerede fra 1921 var han amanuensis (docent) ved Uppsalas Universitet, der havde et Myntkabinet og 1924-1933 amanuensis ved Statens Historiska Museum, hvor han 1928-1930 stod for udgravningerne af »Korsbetningens massgravar« uden for Visby på Gotland. Allerede 1931 fik han nærmere kontakt med Kungl. Myntkabinetet, som han 1933-1946 blev chef for. I 1933 blev han også medlem af Svensk Numismatisk Forening, som på grund af hans mange numismatiske arbejder udnævnte ham til æresmedlem 1948. 1. juni 1946 blev han chef for middelalderafdelingen ved Statens Historiska Museum for 1952-1960 at slutte som riksantikvarie. Til hans 50 årsdag udførte Gösta Carell en medalje over ham, og da han fyldte 65, hædredes han med festskriftet: »Från helgedom til museum«. 1974 tildeltes han SNF's Gustav VI Adolf medalje i guld, og ved sin 85-årsdag begavedes han med en medalje udført af Axel Wallenberg.

Lit: NNUM 1943 s.81-83, 1963 s.141-143, 1974 s.100, 1978 s.82-87, 1990 s.109-110; MK 1978 s.182-183; MN 1979 s.22.

Threepence. Engelsk sølv mønt indført 1551 sammen med crown, half-crown og sixpence under Edward VI (1547-1553). De første havde vægten 1,555 g (24 grains) og finheden 0,920 (11 oz. 1 dwt). Den fortsatte med at cirkulere, men i stadig mindre omfang, og udmøntningen var til tider uregelmæssig. Til sidst blev den kun præget som → maundy

mønt samt til flere af de engelske kolonier. Under dronning Victoria (1837-1901) kom der igen gang i udmøntningen. Mønten vejede nu 1,4138 g med finheden 0,925. 1920 nedsattes finheden til 0,500, og 1937 blev den erstattet af en 12-kantet nikkelmessing mønt. Mønten forsvandt fra omløbet efter decimalmønternes indførelse 1971.

Thronsdén, Ivar (1853-1932).

Norsk medaljør, der som 17-årig kom i gravørlære hos juveler J. Tostrup i Christiania. Under sin læretid gik han desuden på tegneskole og modellerede under ledelse af billedhugger Julius Olaus Middelthun. Efter læretiden arbejdede han et årstid hos gravør Wiken i Christiania, inden han tog til udlandet for yderligere uddannelse. Han var bl.a. et år hos hofjuveler Michelsen i København, og herefter gik turen til Paris, senere til medaljør Kullrich i Berlin. 1880 kom han til Kongsberg, hvor han havde fået ansættelse på Den Kongelige Mynt som gravør. Thronsdén var i sin virketid uhyre flittig, og han har udført stempler til godt 500 medaljer, jetonner og emblemer. Særlig kendt er hans 17. maj medaljer 1884-1920. I 1896 fik han Oscar II's fortjenstmedalje i sølv og 1906 Kong Haakons kroningsmedalje. Han har desuden fået medalje ved en lang række udstillinger. Efter at være ophørt med møntgraveringen 1926 fortsatte han til sin død med medaljearbejdet.

Lit: Støren & Holst: Myntgravør Ivar Thronsdéns medaljer, jetonger og merker (Oslo 1937); NNF-Nytt 1990 nr.2 s.24-30; NNF-Nytt 1985 nr.2 s.6-12; NNUM 1991 s.33-36.

Thulemønter → Grønland.

Thuleparkfundet. Svensk møntfund, der kom for dagen 5. nov. 1977, da fem drenge legede i Thuleparken i Eskilstuna, Södermanland. Bag en mindre sten under en stor

klippeblok så de en metalklump, som de krøb ned efter. De kastede den mod jorden, så den gik i stykker, hvorved mønter og smykker trillede ud. Af i alt 414 mønter var 313 tyske, 79 engelske samt 10 → skandinaviske efterligninger (af engelske typer), 1 svensk, 6 danske, 1 italiensk og 4 arabiske (fra kalifatet). Ældste mønt i fundet var fra 902/3 og yngste fra Hardekud (1035-1042).

Lit: NNÅ 1979/80 s.65-80.

Thumatorp. Dansk møntsted i Sverige fra sidste del af 1000-tallet. Navnet er kendt fra mønter under Svend Estridsen (Hbg.34), Harald Hen (Hbg.3) og Knud d. Hellige (Hbg.5). I dag hedder stedet Ö. Tommarp og er beliggende i Järrestads härad, Kristiansstads Len i Skåne. Her var i sin tid både et Benediktiner- og et Bernhardiner kloster, hvor den sporadiske udmøntning kan have fundet sted.

Thunius, Erik (ca.1690'erne - 1754). Svensk præst, møntsamler og numismatiker, der har skrevet et par afhandlinger om svenske mønter og poletter.

Tical → Tikal.

Ticky. Navnet på et threepence-stykke i Sydafrika i 1800-tallet. Betegnelsen synes at stamme fra nogle små billetter (tickets) lydende på 3 d., som staten udleverede ved offentlige arbejder. De kunne senere anvendes til køb i fødevarerbutikker.

Tidsregning. Ved siden af vor tidsregning, som har sit udgangspunkt i Kristi fødsel, findes et utal af æraer, der hver har udgangspunkt i en bestemt begivenhed. Nogle æraer regner med solår, andre med måneår og atter andre bruger en → cyklus regnet ud fra en af planeterne, f.eks. Jupiter. En hel del af de nedennævnte æraer har været anvendt eller anvendes stadig til datering på mønter.

1. Den græske verdensæra regnes fra 1. sept. 5509 f.Kr.. Den har været anvendt i Byzans fra 691 e.Kr. og var i brug i store dele af den kristne Orient, til den blev fortrængt af den muhamedanske æra (→ A.H.) og den kristne tidsregning (A.D.). På russiske mønter har den græske tidsregning været anvendt, indtil Peter d. Store erstattede den med kristen tidsregning.

2. Den alexandriske æra sætter verdens skabelse til den 29. aug. 5493 f.Kr. Denne teori blev i det 4. årh. opstillet af den ægyptiske munk Pannodorus.

3. Jødisk æra tager sin begyndelse den 7. okt. 3761 f.Kr. og har været almindelig i brug blandt jøder siden 1200-tallet. Den bruges i dag på israelske mønter.

4. Koreansk æra begynder i år 2333 f.Kr. med det 1. koreanske dynasti. Bruges på sydkoreanske mønter.

5. Olympiade æra, der regnes fra den 1. Olympiade i år 776 f.Kr., er ikke anvendt på mønter og blev afskaffet af kejser Theodosius.

6. Ab urbe condita. Æra, der starter med Roms grundlæggelse 753 f.Kr. Eksempler på mønter er få, men en Hadrian mønt har årstallet 874 = 121 e.Kr.

7. Buddhistisk æra tager sin begyndelse i 543 f.Kr. og har været brugt på mønter fra Siam og Annam (Vietnam).

8. Seleukidisk æra fra 1. oktober 312 f.Kr. er opkaldt efter Seleukus Nikator. Denne tidsregning har været meget anvendt på mønter i de seleukidiske og omkringliggende riger, selv om der ind imellem observeres nogle lokale æraer.

9. Ptolemæisk æra med start år 311 f.Kr. har været anvendt på ptolemæiske mønter.

10. Pontisk æra begynder efteråret 298 f.Kr. og er bl.a. anvendt i Pontos, Bithynien og Bosporus.

11. Vikrama-Samvat æra er et system, der begynder den 18. okt. 58 f.Kr. og en æra, der er udbredt i

mange indiske stater samt Nepal.

12. Den spanske æra begynder 1. jan. 38 f.Kr. angiveligt efter Octavius' erobring af Spanien. Denne tidsregning er benyttet i Spanien fra 400-tallet til 1300-tallet og i Portugal endog helt til 1422. Eksempler kendes fra mønter.

13. Actisk æra. En af Augustus indført æra, som tager sin begyndelse den 2. sept. 31 f.Kr.

14. Den kristne æra, der er vor tidsregning, bruges nu af store dele af jordens befolkning (→ A.D.).

15. Etiopisk æra. Denne tidsregning begynder 7 år og 8 mdr. efter den kristne æra og bruges den dag i dag på etiopiske mønter.

16. Saka æra har sin begyndelse 3. marts 78 e.Kr. og anvendes på mønter fra Nepal og diverse indiske stater.

17. Den diokletianske æra fra 29. aug. 284 e.Kr. kaldes ofte martyråraen på grund af Diocletians forfølgelse af de kristne. Gik af brug i år 532 e.Kr.

18. Muhamedansk æra (Hedjra æra). Denne æra, der regnes fra Muhameds flugt til Medina den 15. juli 622 e.Kr., blev indført af kalifen Omar i år 643 e.Kr. Tyrkerne sætter dagen til d. 16. juli, og denne bruges af de fleste kronologer. (→ A.H.).

19. Bangkok æra begynder 1781 e.Kr. og er brugt på siamesiske mønter.

20. Den franske revolutionskalender. Den har udgangspunkt i Den franske Revolution, og år 1 begynder 22. sept. 1792. Den fungerede kun kort tid, idet den blev afskaffet af Napoleon i 1806, hvor Frankrig går tilbage til den kristne æra. En lignende revolutionskalender har man haft på Haiti. Den begynder med år 1 i 1803, efter at man havde smidt franskmændene ud, og fortsatte til år 47 (1850), hvor man gik bort fra systemet. Mønterne har dog i hele perioden begge angivelser.

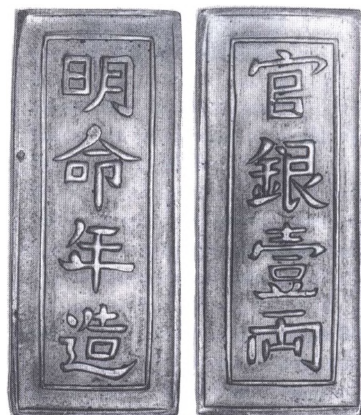
21. Solar Hedjra (S.H.). Et daterings system baseret på det arabiske

solår. Det har samme begyndelsesår (622 e.Kr.) som i A.H.-systemet (se afsnit 18), men bruger solåret (365 dage) og ikke måneåret (354 dage). S.H. dato + 621 = dato e.Kr.(AD). Dateringssystemet er bl.a. brugt i Iran siden 1931.

Der findes et utal af andre æraer, der kun har været brugt kort tid, og i bl.a. Asien findes lande og områder, der har skiftet æraer adskillige gange. Iran brugte f.eks. indtil den 21. marts 1925 den muhamedanske æra, der var baseret på måneår, hvorefter man gik over til at beregne årene efter solår, men stadig med udgangspunkt i året 622 e.Kr.. I en kort årrække fra 1976-78 brugtes en monarkisk kalender med udgangspunkt i år 559 f.Kr.

Regner man efter Dionysius' æra, bør man skelne mellem årene før og efter Kristus, idet man ikke medregner år »0«. Det gør astronomerne, idet de tæller år 1 f.Kr. som 0, hvorved samtlige år f.Kr. bliver een mindre. For at angive, at der ikke er tale om et kronologisk år, sættes et minustegn foran. Eksp: 31 f.Kr. (kronologisk) = - 30 (astronomisk).

Lit: Albert Galloway: Coin Dating Guide, Iola, Wisconsin 1984; Hans Herrli: Zahlen, Ziffern, Zeitrechnungen (Köln 1989).

10 tien = 1 lang fra Annam (Vietnam), Minh Mang (1820-1841).

Tien

Tien (Qian). Vietnamesisk (annamesisk) vægtenhed. 1 tien (mace)=10 phan=3,7783 g. 10 tien=1 lang. Der er i 1800-tallet slået en lang række sølv- og guldmonter samt sølv- og guldbarrer baseret på denne vægt-

Annam (Vietnam), Tu Duc (1848-1883): 10 Lang (100 tien) sølvbarrer på 381 g.

enhed. Vietnameserne ignorerede værdiangivelsen på mønterne og tog dem kun efter deres aktuelle vægt.

Tientje. Folkelig betegnelse i Holland for 10-gulden-stykker præget siden 1800-tallet, idet 10 på hollandsk hedder tien; altså »en tier«.

Tiercelin (Tiercele, Tiercelle). Be-

tegnelsen for et 1/3 stykke og kendt fra midten af 1300-tallet i de Sydlige Nederlande, bl.a. Hennegau (Hainaut) under Wilhelm III (1356-1389).

Tiffin Tokens. Folkelig betegnelse for en lang række 1 og 1/2 d. tokens med årstal 1812-1813, som en handelsmand ved navn Joseph Tiffin fra Montreal lod fremstille i Birmingham i England og indføre til Canada i stor mængde omkring 1825.

Tigertunge. Navn for nogle specielle metalbarrer (Hoi og → Lat), der har cirkuleret i Laos, Cambodja og det nordlige Siam (Thailand). De har form som lange tunger forsynet med en særpræget dekoration langs

1 1/2 tamlung eller tigertunge fra kongedømmet Laos 1591-1707 (lidt formindsket gengivelse).

kanten. Den siges ifølge sagnet at fremkomme ved, at man strøede myrer på det flydende metal. Tigertungerne findes i godt sølv samt i legeringer med meget lidt sølv.

Lit: M.M. Mitchiner: Non-Islamic States and Western Colonies AD 600-1979, s.356, 386-390. R.Braun: über die Herstellung von Tigerzungen, i EUCOPRIMO heft 6 (1982) s.19.

Tiggertegn (sv.: Tiggbarbricka) kendes fra de fleste europæiske lande. I ældre tid skulle man have tilladelse til at tigge. Denne tilladelse var som regel områdestemt, og der udeliveredes tiggertegn, hvoraf langt de fleste skulle bæres synligt på tøj eller hat. Sådanne tegn er kendt fra flere danske og svenske byer.

Lit: »Fra Arkiv og Museum« 2. serie bind 1 s.111-116; Skalk 1969 s.23; MK 1982 nr.2 s.39; SNT 1988 s.266; Jyllands Posten 26/1-1991.

Tikal (Tical). Vægt og møntenhed anvendt i Siam (Thailand) og Burma. I Thailand kaldes den også for baht (bat), og i Burma går den under navnet → kyat. Vægten af 1 tikal ligger mellem 15,244 og 15,4 g. I Thailand er siden 1300-tallet udgivet 4-tikal mønter (tamlung eller → Ka Kim), og næsten samtidig er fremkommet kugletikaler i sølv. Kugletikaler fremstilledes af et lille ovalt udstøbt stykke sølv, der ved hjælp af et par slag blev bukket sammen og senere forsynet med dynasti-mærke (Chakra) samt udgiverens (regentens) mærke. Kugletikaler findes i værdier fra 1/128 tikal (solot) til de store præstationsstykker på 80 tikals størrelse. Der findes også en række guld-

mønter efter samme vægtsystem. 1/4 tamlung=1 tikal (baht)=4 salung=8 fuang=16 song pai=32 pai=64 att=128 solot. I ældre tid svarede 1 tikal i sølv normalt til 6400 → kaurisnegle. Kugletikalerne blev i spillehusene afløst af → porcelænsmonter allerede i 1800-tallets start, men fortsatte i almindelig handel til 1860, da de første maskinprægede mønter så dagens lys. I 1898 forsøgtes indført et decimalsystem, men det slog ikke an, og først 1908 fik man et ordnet guldmøntfodsystem, hvor 1 tikal (baht)=100 satang. 1 baht mønten

Siamesiske kugletikaler i værdierne 1/4, 1/2 og 1 baht fra Rama IV (1851-1868).

1908 vejer 15,00 g og har en sølvfinhed på 0.900, men er kun præget indtil 1918.

Tilla. Guldmøntenhed brugt i Centralasien, udmøntet i Afghanistan i 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet. Den sidste tilla bærer årstallet 1918 og vejer 4,6 g med finheden 0.900. I Russisk Turkestan er den først og fremmest præget i Bukhara fra 1700-tallet frem til 1911. Det var en såkaldt stor tilla = 21 tenga. I Khiva og Khoqand er der i sidste del af 1800-tallet præget en lille tilla, hvis værdi svarer til 12 tenga. Endelig er i Kashgar (Kashi) i Kinas vestligste provins Sinkiang præget 3,7-4,5 g store tilla mønter 1871-1874 af rebellen Yakub Beg i den ottomanske Sultan Abdul Azis navn. Disse guld tilla havde en værdi svarende til 20 sølv miscals (tangas).

Timasha. Afghansk sølvmønttype kortvarig præget af møntværkstedet i Ladakh mellem 1801 og 1818.

Timbre (Timbre di Valenza). Navn på en guldmønt udmøntet af Alfonso III (den V. af Aragonien) (1416-1458) for Valencia. Den vejede 2,4 g og havde forneden på forsiden et skjold under en kronet hjelm, hvorfra der springer et dragehoved. Med samme motiv er præget en medio timbre på 1,2 g.

Timma → Hanemønt.

Tin (eng.: Tin, Pewter, ty.: Zinn). Et blødt sølvagtigt metal, hvis forkortelse er Sn., der kommer af det latinske stannum. Herfra har vi ordet stanniol, der populært kaldes sølvpapir, som er tyndt udvalset tin. Nutil dags er »sølvpapir« dog en aluminiumfolie. Den almindeligste anvendelse af tin har været til medaljer samt til → afslag af stempler. De største forekomster af tin er fundet på de ostindiske øer og på Malacca-halvøen. Det er derfor ikke un-

derligt, at metallet netop i disse områder har været brugt til mønter samt betalingsmidler af lidt mere speciel karakter som → tinhattemønter, → tindyremønter, → hanemønter etc. I England er i slutningen af 1600-tallet udgivet tin-farthings og tin 1/2 d., og i antikken har man også eksempler på metallets anvendelse som mønt. Gamle tinmedaljer har ofte et lysebrunt overtræk af tinsyre, medens nyere stykker, måske på grund af den stigende luftforurening, kan få en gråsort belægning af svovltin. Det værste, der kan ske for tinmønter og tinmedaljer, er at blive opbevaret koldt, idet der så kan opstå → tinpest. Tin bruges desuden i en del legeringer som → bronze og → britanniametal.

Tinafslag → Afslag.

Tindyremønter udviklede sig til betalingsmidler i Perak og Selangor på Malacca-halvøen i 1700-tallet. Oprindelsen til denne form for tindyremønter var stærkt påvirket af folkløse og magi. For at formilde ånderne støbte den traditionelle medicinmand (Pawang), som dermed blev en slags uofficiel møntmester, tinbarer med form som forskellige dyr og insekter, der kunne ofres til ånderne. Både de malaysiske og kinesiske tinminer ansatte pawangs for at overvåge smeltningen af tin i harmoni med de lokale ånder og dæmoner. Traditionelt blev det første metal fra en nylig åbnet mine smeltet og støbt til et par skålformede barrer, som ofte bar et mantra eller en magisk bøn. Som årene gik, fik disse skålformede barrer hoved og forben, hvilket gav dem lighed med en skildpadde. Lidt efter lidt kom andre dyreformer til. Deres udbredte brug førte til, at de blev accepterede som form for betalingsmiddel af begrænset omfang i Perak og Selangor, ja selv i Negri Sembilan og i grænseområderne til de andre Malaya-stater. Tindyremønter (gambar) findes i følgende

former: Skildpadde (Kura-Kura), elefant (Gajah), krokodille (Buaya), hane (Ayam), græshoppe (Belalang), fisk (Ikan) og ged (Kambing). De har ingen bestemt størrelse eller vægt og er ikke sat i forhold til → tinhatte-mønterne. De må derfor betragtes som kreditmønter, dvs. at de havde en højere værdi end den indre værdi af tinnet i dem. Hvor længe de har været anvendt, vides ikke, men Temple angiver værdien af en tinkrokodille-barre som værende lig 2 1/2 Straits Settlements cent så sent som 1904.

→ Hanemønter.

Lit: R.C. Temple: *Obsolete Tin Currency and Money of the Federated Malaya States*, Indian Antiquary, Bombay 1914; S. Singh: *The Coins of Malaysia, Singapore and Brunei 1400-1986*, Kuala Lumpur 1986 (god bibliografi); D. & J. Gear: *Earth to Heaven*, Harrow 1992 s.267-271.

Tingstrøm, Bertel (født 1912).

Svensk numismatiker, fil dr., der i sit borgerlige erhverv var forsikringsmand, først hos Thule i Malmø og fra 1948 i Stockholm, hvor han afsluttede sin karriere i Skandia som direktør for Uppsaladistriktet. Foruden at have samlet svenske type-mønter efter 1521 og Karl XII medaljer har han en større litterær produktion bag sig. Blandt samlerne har hans bog: *Svensk Numismatisk Opslagsbog* (3 oplag + engelsk oversættelse) betydet meget. Efter sin pensionering kastede han sig over universitetsstudier, blev fil.kand. og i 1984 fil. dr. på en afhandling om → plåtmynter. I 1986 udkom pragtværket: *Plate money: the World's largest Currency*, og i 1988 tildeltes han → Bobergska priset. Han er korresponderende medlem (ledamot) i SNF, ligesom han er hædret med denne forenings fortjenstmedalje. Meget arbejde har han også lagt i → Avesta Myntmuseum, ligesom han har været en flittig deltager i de internationale numismatiske kongresser. Siden 1989 har han skrevet numismatiske

Ting

artikler til den svenske nationalencyklopædi.

Lit: SNT 1992 s.153; NNUM 1992 s.170-171 + bibliografi (s.172-173); Samlerforum 1978 nr.4 s.6-7.

Tingstädefundet. Svensk vikingetids møntskat, som kom for dagens lys 6. okt. 1966 i Karls, Tingstäde sogn på Gotland. Hele fundet, der også talte en del smykker, vejede 3,87 kg og indeholdt 1330 mønter. Af disse var 777 engelske, 220 arabiske (Kalifatet) og 201 tyske. Mønterne i fundet viser den brede geografiske og kronologiske spredning, som er så karakteristisk for nordlige skattefund. Bemærkelsesværdigt er det, at fundet indeholdt 50 skandinaviske imitationer og 1 stk norsk Olav Tryggvarson penning samt 12 svenske Olof Skötkonung penninge. Fundet er nedlagt i begyndelsen af 1040-tallet.

Lit: NNUM 1967 s.25-28; NNÅ 1968 s.183; Brita Malmer: Mynt och Människor, 1968.

Tinhattemønter. Tinbarrer brugt som betalingsmiddel på Malacca-halvøen, hvor der var rigelige forekomster af tin. De ældste, fra 1500-

1 *Tampang 1864 (tinhattemønt) fra Pahang i Malaya.*

tallet, er de såkaldte sukkertopbarrer, pyramide – eller pagodebarrer fra Perak, som også cirkulerede i Selangor og Negri Sembilan, og som blev accepteret i det meste af Malaya og på Sumatra. Disse barrer

var solide, dvs. ikke hule som de senere stykker fra Pahang. De hule fik en bred kant forneden, der kunne bruges til dekorative ornamenter og havde lighed med en hat, hvilket har givet dem deres navn. De tidligste Pahang-barrer havde en værdi svarende til 1/16 mexicansk dollar. De gik også under navnet tampang. Senere typer har værdien 1/25 dollar (tampang) og 1/100 dollar (1/4 tampang). De sidste, der er støbt, bærer årstallet 1878, men de forblev i cirkulation, indtil englænderne forbød dem ved proklamation af 26. juni 1889. Herefter blev tinhattemønter gradvist erstattet af mønter, for i 1893 helt at blive afskaffet. Foruden de officielle tinhattemønter, der udmøntedes af Bendaharan på sultanens vegne, findes nogle, der er fremstillet på licens af private firmaer.

Lit: Saran Singh: The Coins of Malaysia, Singapore and Brunei 1400-1986, Kuala Lumpur 1986.; WdM s.520.

Tinkturer. Heraldiske våbener var oprindelig og er stadig meget farverige, men nogle steder kommer man ud for at skulle gengive et våben uden at kunne bruge farver, f.eks. på gravsten, ved sort-hvide gengivelser eller på mønter. Her bruges de heraldiske tinkturer, hvor man med forskellig skravering, punktering etc. angiver farverne rød, blå, grøn, purpur, sort, guld, sølv eller farveløs.

Tinpest (museumssyge) opstår, når tinmønter, tinmedaljer eller andre tingenstande gennem lang tid opbevares for koldt. Tin findes i to modifikationer: det metalliske alfa-tin (trigonalt tin), der er bestandigt ved temperaturer over 18 grader C, og som har højere vægtfylde end det metaloide beta-tin (gråt tin). Hvis tinmønter og tinmedaljer har ligget koldt i længere tid, begynder en omdannelse af tinnet, og der opstår en slags bylder (tinpest), idet omdannelsen fra alfa-tin til beta-tin foregår un-

der rumfangsudvidelse. Er skaden først sket, lader den sig ikke udbedre. Man kan ad kemisk vej godt omdanne beta-tinnet til alfa-tin, men man kan ikke få materialet til at trække sig sammen igen, der opstår ar i metallet. Bedste opbevaringsmåde for tin er altså: tørt og lunt.

Tippelgroschen. Folkelig betegnelse for billon krigsmønter præget under stormester Albrecht af Preussen 1520-1521 og opkaldt efter to fremtrædende punkter, der fandtes over bagsidens skjold på hver side af det underliggende kors. Mønten, en groschen, vejede 1,45 g og havde en finhed på 0.313 og en finvægt på 0,453 g. Efter krigen mod Polen, der sluttede 1521, blev den nedsat til en kurs svarende til dens indre værdi, og 1528 blev den helt forbudt.

Lit: Vossberg: Geschichte der Preussischen Münzen und Siegel, Berlin 1843 (Nytryk Leipzig 1973) s.202.

Titreranalyse (eng.: Volumetric analysis, titration, ty.: Nasse Probe). Måleanalyse på grundlag af regelmæssigheder ved sammenhængen mellem luftarters rumfang og temperatur, til sølvprøvning ad den »våde vej«, en metode, der tidligt blev opfundet af araberne. Omkring 1400 nåede den Paris og spredtes derefter ud over Europa. Den brugtes til ind i 1500-tallet og er herefter tilsyneladende gået i glemmebogen. Den franske fysiker J.L.Gay-Lussac (1778-1860) genopdagede 1830 metoden, og den vandt indpas alle steder under navn af Gay-Lussac-metoden. Den blev indført på Den kgl. Mønt i København 1839. → Probering

Tjerneretegn (sv.: Kypare polletter). Under dette begreb henhører en lang række tegn fra spisehuse, cafeer, restauranter og hoteller. Tegnene kunne enten være prægede for de enkelte etableringer med deres navn, f.eks. Dagmar Hotel, Cafe Na-

Tjener tegn i form af et værdimærke med indslået Sb.Th. (Sønderbro Teater på Amager).

tional eller Hotel d'Angleterre, eller var blot standard-fremstillede værdimærker, hvori indsløges ejerens initialer, navn eller navnet på etablerementet. Tegnene har tjent som afregningstegn mellem tjener og vært. Ved arbejdets begyndelse eller ved ansættelse fik tjeneren udleveret en vis sum i disse tjener tegn. Når han bestilte varer til kunderne ved buffeten, betalte han med disse tegn, og de kunne så ved arbejdstidens ophør indløses hos værten pr. kontant. Det overskud, der derved opstod hos tjeneren, var hans løn, drikkepengene. Tegnene har været anvendt fra ca. 1870 (de første tegn har skillingsværdier) frem til ca. 1930, men allerede sidst i 1880'erne indførtes mange steder checkbøger i stedet for tjener tegn.

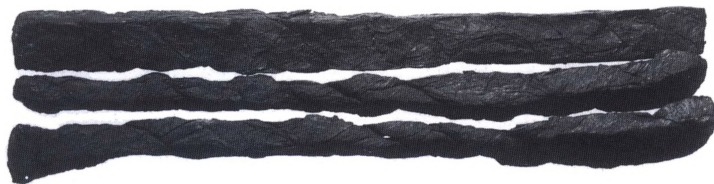
Lit: SNT 1992 nr.1 s.18.

Tjeneste hæderstegn → Medaljer (Belønningsm. etc.).

Tjockmynt → Klumpmønt.

Tjurhuvudbrakteat → Oksehovedbrakteat.

Tobakspenge. En form for → naturalpenge, der af samlerne betegnes som primitive betalingsmidler. De blev tidligere anvendt i store dele af Afrika, Amerika, Melanesien og omkring Indonesien. De anvendtes som omsætningsmidler i forskellige former: presset i stang- eller blokform, rullet og sammenbundet som en pøl-

Tobaksstænger fra Melanesien. Fremstilles og bruges den dag i dag.

se eller snoet sammen til en lang sammenrullet slange. I Virginia i USA havde 1 pund af fineste kvalitet en værdi af 3 engelske shillings, og det brugtes endda officielt i Carolina og Maryland. På Bermuda var det betalingsmiddel til 1684, da øerne blev britisk kronkoloni. I Melanesien anvendtes tobaksblade gennemvædet med en lakridsagtig substans og presset til stænger i 15-20 cm længde. Da Nelson Rockefeller 1961 satte en eftersøgning i gang nær Ny Guinea efter sin forsvundne søn Michael Rockefeller, rådede eksperter ham til at udlove en dusør på 250 tobaksstænger, der var langt mere fristende, end et kæmpebeløb i dollars. Som et kuriosum kan nævnes, at både efter 1. og 2. verdenskrig var cigaretter, især i Tyskland, hård valuta – der var sådan en mangel herpå, at næsten hvad som helst kunne købes, når bare man betalte med cigaretter.

Lit: R. Olive: Tobacco as currency. Seaby's Coin and medal bulletin (1968) no.5 s.159-161.

Toea (Toia). Møntenhed indført på Papua Ny Guinea fra 1975, da øen fik sin fulde selvstændighed. 100 toea = 1 → kina. Toea er et motu ord, der betyder »værdifuld arm-skål« (konus arming) – et betalingsmiddel, der var meget udbredt i Papuas kystegne. Omkring 1920 bestod en brudepris af 43 toea, 3 svin og 100 hundetænder (dodoma).

Toftum. Dansk møntsted, der er kendt fra mønter under stridsperioden (1044-1047) Hbg.6-7. Stedet er ikke lokaliseret med sikkerhed, men

der er fundet flere stempelkoblinger til Lund mønter. Ligeledes er møntprægeren fra Toftum-mønten, Lefsi, også kendt fra Lund både i Magnus' tid og under den »navneløse periode« samt fra Svend Estridsens mønter. Om Toftum var beliggende i Skåne eller på Fyn, må foreløbig stå hen.

Lit: HIKUIN 11, 1985 s.178-179; Becker: Odense som møntsted i den sene vikingetid, Fynske Minder (Odense) 1982 s.55.

Togo stenmønt → Stenmønt.

To Hannover → Hannover sover-eign.

To hvid → Mulemønter.

Toison d'argent → Vlies (Zilveren Vlies).

Toison d'or → Vlies (Gouden Vlies).

Token. Engelsksproget betegnelse for tegn eller mærker, der ofte har pengeværdi (→ polet), og som almindeligvis er af metal, undertiden af → porcelæn. Et sådant tegn var uden værdi i landets officielle møntsystem, men blev ofte tolereret af staten i nødsituationer med mangel på småmønt. De engelske tokens (Trade Tokens) findes fra bestemte perioder. De første blev udsendt ca. 1648-1672, da der var mangel på de officielle farthings. Mere end 10.000 forskellige stykker er kendt. Ca. 1788-1796 kom en række erstatninger for penny og 1/2 penny mønter. Disse var ofte smukt udført og præget på moderne prægemaskiner. Den sidste gruppe fra hovedsagelig 1811-1815

Tok

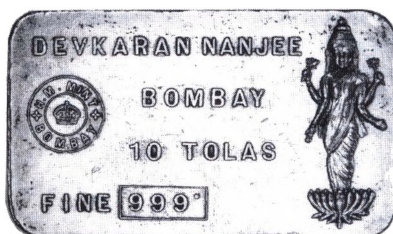

Forskellige tok-mønter fra Nord Thailand. Øverst to sølvfattede typer og nederst en type kaldet blomsterpenge. Sidstnævnte er af godt sølv.

skyldtes napoleonskrigen. Blandt disse findes de såkaldte → bank tokens. I USA har der periodevis været meget store udgivelser af tokens, f.eks. 1834-1844, hvor de såkaldte → hard times tokens forekom, og 1861-63, hvor → civil war tokens florerede. Canada hører ligeledes til de lan-

de, som i hele 1800-tallet har haft cirkulation af et utal af forskellige tokens. Under denne gruppe hører også de såkaldte transportation-tokens (trafikpoletter), gambling-tokens (spillemonter) samt en lang række tilsvarende tegn.

Lit: Møntsamlere 1988 nr.2 s.35-38.

10 tolas (116,60 g) finsølvbare fremstillet på det officielle møntværksted i Bombay i Indien.

Tok-mønter. En gruppe nordthailandske runde sølvbarrer, der lokalt går under betegnelsen »ngön hoi«. De hører til gruppen af → nyttepenge under → primitive betalingsmidler. Disse sølvbarrer har forskellige udformninger og deraf tilknyttede navne. En flad kageligende barre, på hvis overside ses aftegninger, der ligner blomster og små cirkler, kaldes blomsterpenge. De er af godt sølv og fremkommer i Shan-staterne (Ngio) nord for Lannathai. En anden type, der har hvælvet underside og glat overside med ribbe-tegning, kaldes → bladpenge. Mest almindelig er de tok-mønter, der har hvælvet underside (med en rødgul lakagtig overflade) og sort overside, hvori er aftegning af noget, der ligner en boble, der er gået i stykker. En type der er hul, eventuelt med en lille revne, kaldes → svinemundpenge. De almindelige tok-mønter er af et materiale med forholdsvis lidt sølv. Vægten varierer stærkt, og nogle Chiang mai tok er stemplet med forskellige bogstaver (f.eks. D eller T i thai). 100 tok=5 Baht.

Tola. Indisk guld- og sølvvægt kendt fra 1400-tallet. Tolaens vægt og inddeling har varieret en del, afhængig af tid og sted. Oprindelig var det vægten af Bombay eller Sica rupierne. I Benares var den 13,932 g. Som regel var 1 tola=12 masha=96 rati. Under stormogulene vejede den 12,02 g, men i 1833 kom en gennemgribende reform, hvorved den fastsattes til 11,664 g (180 grains), hvilket var Farrukhabad rupiens vægt. Denne vægt blev også kaldt bazarvægten. Siden 1966 har den været fastsat til 10,00 g. I Indien har de mange former for sølv- og guldbarrer, som dels er præget af Mønten i Bombay, dels af private banker og handelshuse, vægtangivelse i tola samt indikering af finheden. En del af disse udgaver findes omtalt i Unusual World Coins af Colin R. Bruce II, Iola 1988

s.137-140. I Nepal er fra 1847 til 1950 udmøntet guld tola med vægten 12,48 g.

Tolar. Hovedmøntenhed i Slovenien efter dets løsrivelse fra Jugoslavien. I slutningen af 1991 udkom en serie interimistiske sedler uden møntbetegnelse. Senere kom en serie mønter fra 50 stotinov til 5 tolarjev med årstal 1992 og sedler fra 10 og op til 1000 tolarjev forsynet med dato 15. jan. 1992. 1 tolar=100 stotinov.

Tolerance → Remedium.

Tolv mark → Kurantdukat.

Toman. Persisk regnemønt indført ca. 1240 e.Kr., senere fra 1700-tallet præget som mønt. Sidst i 1700-tallet var værdien af 1 toman lig 12 rupees og 2 shahis, hvorefter den blev fastsat til 8 riyals indtil 1825. 1825-1931 var 1 toman=10 krans=200 shahis=10.000 dinars. 1 toman havde altid haft værdien 10.000 dinars, hvilket

*Iran, Shah Nādir (1736-1747):
1/2 Toman 1738.*

har givet navn til enheden, idet det stammer fra et tatarord for »titusind«. Omkring 1800 var vægten af 1 toman ca. 6,1 g, men efter hyppige vægtreduktioner havnede den på 3,5 g.(18 nokhod). Ved indførelsen af de maskinprægede mønter 1876 vejede den 3,4524 g, men allerede et par år senere nåede den et minimum på 2,8744 g. Den er sidst præget 1924 og blev derefter erstattet af Pahlavi-mønterne.

Tombak. Guldgul metallegering bestående af ca. 85% kobber og 15% zink. Det har stor korrosionsbe-

standighed og er ret smidigt. → Aurichalcum (orichalcum), der som møntmetal er brugt til nogle af de romerske møntnominaler, er som regel identisk med tombak. I nyere tid har legeringen været anvendt til en nødmønt fra Westfalen og nogle 5 cent stykker 1942-43 fra Canada. Desuden er de tyske 5 og 10 pf. mønter → platterede med dette materiale. Tombak er desuden anvendt til småmedaljer og jetons. → Talmi.

Tomin er både navnet på en spansk-amerikansk guld- og sølvvægt samt navnet på den bolivianske 1/5 boliviano.

Toogtredivé skilling. Sjælden dansk prøvemønt fra 1775, hvor man projekterede udmøntningen af 2 mark (32 sk.). Den blev dog opgivet til fordel for specieudmøntningen. Den danske 32 skilling indeholdt kun halvt så meget sølv som Lübecks populære 32 schilling, der sidst blev præget 1797. Allerede efter 1671 var de lybske 32 schillinge af samme værdi som de danske 4 mark (krone) stykker, fordi den lybske mønt altid havde været »dobbelst så god« som den danske.

Topenning → Blaffert.

Torlarpssyndet. Mindre svensk møntfund fra 1875 i Småland. Fundet bestod af en sønderbrudt armring samt 190 mønter og fragmenter og er antagelig nedlagt omkring 1070.

Lit: NNÅ 1946 s.35-74; Kronobergsboken 1987.

Tornberg, Carl Johannes (1807-1877). Svensk orientalist og numismatiker, der hovedsagelig har arbejdet med kufiske mønter.

Tornese (flertal: Tornesi). 1. Betegnelse for billon- og kobbermønter præget under palæologerne i Con-

stantinopel fra slutningen af 1200-tallet til begyndelsen af 1400-tallet.

2. Italiensk betegnelse for → gros tournois mønttypen. I 1400-tallet fremkom en hel række italienske

Dieci (10) tornesi 1858 præget i Neapel under Ferdinand II.

efterligninger af denne type (Tornese di Campobasso, Tornese de Capua, Tornese de Lecce etc.). Disse mønter var dog ringere end deres forbillede og blev bl.a. i Neapel senere præget i kobber. I Neapel var 1 tornese=6 cavalli, og 240 tornesi=1 piastra. De er her præget i værdierne 1/2, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8 og 10 tornesi indtil 1859.

Tornez (Tornes). Portugisisk sølv-mønt, antagelig indført af Diniz I (1279-1325) med tydeligt forbillede i den franske → gros tournois. Oprindeligt var den af sølv, medens tornes, præget under Fernando I (1367-1383), var en billonmønt. Den oprindelige sølv tornez blev afløst af sølvrealen.

Torngren, Jacob Wilhelm (1821-1896). Svensk bankkasserer og møntsamler, hvis samling efter hans død solgtes i sept. 1896 hos Bukowski (Auk.kat. 103).

Tosprogede mønter → Dobbelt-sprogede mønter.

Tostao. Portugisisk navn for → testone, som indførtes af Manuel I (1495-1521). Denne mønt vejede 9,96

Portugal, Joao III (1521-1557):
Tostao u.år.

g med et sølvindhold på 9,13 g, men tabte i vægt og finhed. I 1555 var dens vægt 8,83 g, 1655: 5,74 g, 1700: 3,46 g, 1750: 3,06 g og 1830: 2,95 g. Dens værdi var 100 reis, hvilket stod på mønten fra Maria II's tid (1834-53).

Toston. I Latinamerika (Colombia, Bolivia, Ecuador, Mexico og Peru) et almindeligt benyttet navn for et 4 real eller 1/2 peso (50 cent.) stykke.

Touch Piece (da.: Berøringsstykke). Betegnelse i England for en guld-mønt, som oftest en → angel, som efter håndspålggelse blev overrakt af kongen til en patient, der led af »the King's evil« (en art kirtelsyge). Mønten blev båret om halsen i en hvid snor og tillagdes helbredende kraft. Antagelig er oprindelsen til denne overrækkelse en omtale i Markus Evangeliet kap.1 vers 40-42, idet Charles Edward Stuart påstodes at besidde helbredende kraft. Da anglen blev inddraget i midten af 1600-tallet, prægedes nogle tegn eller mærker, der lignede angelen. De kongelige berøringer og uddelingen af »Touch Pieces« blev forbudt af Georg I (1714-1727).

Tournai Groat. Navnet på den sidste engelske mønt, der blev præget på fransk jord. Mønten er præget 1513-1518 i Tour, medens Henrik VIII havde besat byen.

Tournois. Oprindelig en betegnelse for mønter fra den franske by Tour, som f.eks. → denier tournois (fra 1205) eller → gros tournois (fra 1266). Man kender også enheden marc tournois, der var lettere end marc paris (244,7529 g).

Tpq → Terminus post quem.

Tra. Lille tinmønt fra sultanatet Kedah og Perlis, der i dag er en del af Malaysia. Den er kendt siden 1041 A.H. (1631/32 e.Kr.) og sidst udmøntet 1846, men vedblev at cirkulere i lang tid derefter. I 1850 var 160 tra=1 tali (en streng cashmønter) og 1280 tra=1 spansk 8 real.

Trachy → Electron aspron trachy; Skyfate mønter; Billon aspron trachy; Byzantinske mønter; Hyperpyron; Aspron trachy.

Trade Dollar. Bestemte typer store sølvmonter har til forskellige tider været foretrukket af handelen rundt om i verden. Man holdt ofte fast ved en mønttype, man var vant til og kendte sølvindholdet af. I Østen havde man i århundreder brugt de spansk-amerikanske pesos (8 realer), men 1873 forsøgte USA at markedsføre en trade dollar i takt med, at landets interesser i Stillehavet og Fjernøsten øgedes. For at gøre det nemt for brugerne, var vægten (420 grains=27,215 g) og finheden (0.900) angivet på mønten. Regelmæssig produktion i større mængde af disse mønter ophørte 1878, idet de ikke slog an. Japan prægede en lignende handelsmønt (420 grains-0.900 fine) i tiden 1874-77. Frankrig, der allerede sad godt fast i området, havde et vist held med sine trade dollars, de såkaldte

→ piastre de commerce, og prægningen af denne type blev først indstillet 1928. 1895-1935 udgav England store mængder af trade dollars, hvis prægning hovedsagelig fandt sted i Bombay og Calcutta; undtagen årgang 1925 og 1930, som blev præget i London.

Trade Tokens → Tokens.

Trafikpoletter. Sporvognspoletter og busmærker har været i brug i København fra den første sporvognsrutes start 22. okt. 1863, men ikke i ret lang tid – antagelig kun til perioden efter 1964, hvor poletter igen tages i brug. De tidligste tegns anvendelse var anderledes end dem fra 1960'erne og 70'erne, idet princippet var dette, at passageren ved indstigning bag i vognen betalte for turen og fik udleveret et metaltegn, som ved udstigning afleveredes til vognstyreren. Med de moderne poletter skulle indstigning og billetkøb gøres hurtigere. Man kunne købe et antal poletter på forhånd og derved opnå en vis rabat. Poletter har været i anvendelse i mange andre danske byer. Aarhus Elektriske Sporvej oprettedes 1904, Odenses tilsvarende i 1910.

Lit: K.E.Smith: Catalogue of World Transportation Tokens and Passes (California 1967); J.Sømod: Busmærker og sporvognspoletter (Skals 1972).

Tram. Middelalderlig armensk sølv-mønt, der i 1200-tallet stort set havde samme vægt som de arabiske dirheme. Den mod midten af 1300-tallet sank dens vægt til ca. 1,5 g. I 1300-tallet er fremstillet nogle billon tram kaldet khori. De findes i mange typer. Oftest ses kongen til hest eller i en tronstol på forsiden, medens bagsiden viser en eller to løver omkring et stort kors. Det armenske kongedømme blev løbet over ende af tyrkerne i 1375 under Leo VI. → Dram.

Lit: P.Z.Beoukian: Coinage af Clician Armenia (1080-1375), 1979.

Trambiyo (Tranbiyo). Lille indisk kobbermønt fra Kutch og dele af Kathiawar-halvøen. 2 trambiyo = 1 dokdo. 3 trambiyo = 1 dhinglo og 8 dhabu = 1 → kori (sølv).

Trankebar. Dansk koloni på Indiens sydøstlige kyst grundlagt 1620, hvor man begyndte bygningen af fæstningen Dansborg. Allerede tidligt påbegyndtes her en produktion af mønter i bly – de såkaldte → blykas – en produktion, som under skiftende konger fortsatte indtil 1688. Der fandtes både kompagniumøntninger og kongelige udmøntninger. 1624 forsøgte Chr.4. (1588-1648) at indføre en dansk → piaster, men uden succes. 1667 udkom de første 1 og 2 kas i kobber, men kun dette ene år. En regulær kobberudmøntning begyndte først 1689, efter at blyudmøntningerne var stoppet. 1670 genoprettedes DOC (→ Dansk Ostindisk Compagni), og herefter blev alle Trankebarmønter frem til 1729 forsynet med DOC-motiv på bagsiden og kongens monogram på forsiden. Et nyt kompagni stiftedes 1732, efter at det gamle DOC havde indstillet aktiviteterne. Det nye hed DAC (Danske Asiatiske Compagnie), og dets monogram sås herefter på næsten alle trankebarmønter frem til 1777, da staten overtog kolonien. De første sølv mønter præget for Trankebar, var 1 og 2 → royaliner (fano), som kom i begrænset oplag omkring 1730-1731 under Fr.4. (1699-1730) og Chr.6.(1730-1746). Først under Fr.5. (1746-1766) og i særdeleshed under Chr.7. (1766-1808) kom der ekstra skub i udmøntning af disse typer. Guldmønter er i Trankebar kun slået een gang, en → pagode præget 1789 under Chr.7. Af kobbermønter er udmøntet 1, 2, 4 og 10 kas. Kolonien afvikledes 1845, da den solgtes

til englænderne for 1,25 millioner indiske rupees.

Lit: Uno Barner Jensen: Trankebar mønter ca. 1620-1845, Kbh. 1978 (med fyldige litteraturreferencer op til dette tidspunkt.); NNUM 1980 s.127-128, 1981 s.48-50, 1983 s.48-53 + 72 + 171-173, 1984 s.22-29 + 105-112, 1985 s.88-89 + 111-118, 1988 s.39 + 46-61 + 142-145, 1989 s.134-136 + 178-185, 1990 s.2-18 + 165, 1991 s.105-107, 1992 s.26.

Transportation Tokens. Engelsksproget samlerbetegnelse for tegn eller poletter brugt til personbefordring med skib, tog, sporvogn, bus etc. → Trafik poletter.

Trebuchant. Fransk betegnelse udlødt af det latinske »tres« og det franske »buk« for en art passervægt, den mindstevægt, som et møntstykke måtte have for at være fuldvægtigt og dermed gangbar. Ordet trebuchet, der er afledt af ovenstående, var derimod en møntvægt, på hvilken det kunne afgøres, om et stykke var fuldvægtigt eller ej.

Tre Mark. I Danmark en sjældent anvendt værdibetegnelse på mønter. Den kendes fra nogle dalere (III mark stykker) fra 1560 og 1563, der blev slået på bestilling af private. Derefter er betegnelsen kun brugt på få guldmønter under Fr.3.(1648-1670) og Chr.5. (1670-1699) ækvivalerende med 1/4 dukat. I Sverige brugtes betegnelsen i den sidste del af 1500-tallet.

Tremissis. Romersk guldmønt = 1/3 solidus indført under Valentinian II (375-392) og Theodosius I (379-395) til afløsning af Constantin d. Stores 1 1/2 → scripulum. I den senere romerske tid blev præget mange tremissis, og mønten er almindelig indtil slutningen af 800-tallet (sidste gang præget under Basil I 867-886). Tremissis blev i folkevandringstiden efterpræget af germanere, vandaler, østgotere, vestgotere, longobarder,

Byzans, Anastasius (491-518): Tremissis.

frankere og burgundere. Nogle efterprægninger er kopier, medens andre er mere eller mindre barbariserede udførelser.

Trentin. Spansk guldmønt på ca. 7 g under Ferdinand og Isabel i Barcelona med dobbelt portræt på forsiden. Herfra kendes også en 5 T., men værdien af denne type varierede, almindeligvis var den dog 30 sueldos. Typen er videreført under Felipe III (1598-1621), hvor værdien blev fastsat til 33 realer, hvorimod tercio de trentin kun blev regnet til 9 realer. Mønten er sidst udmøntet 1632 og den halve T. 1641 under Felipe IV.

Trepennig → Dreiling; Sterling.

Treseta. Spansk kobbermønt udmøntet 1710-1716 for Valencia som en 3 doubler, 1722-1724 for Mallorca som en 6 dineros.

Tresin (Trezain). → Anglo-gallisk mønt præget i Paris og Saint-Lo fra 4. juni 1423 under den engelske konge Henry VI. Mønten var en billonmønt med vægten 1,631 g (150 stk. på parisermarken) og finheden 0.239 gældende for 3 denier tournois, det samme som en liard og en hardi. Det er en uhyre sjælden mønt, idet den blev trukket tilbage 6. sept. samme år.

Tressel. Omkring år 1400 betegnelsen i Lausanne og Fribourg for et 3 pfennigstykke (1/4 groschen).

Tressis. Romersk møntenhed lig 3 asses. Den ses undertiden angivet som tripondius, der er et moderne

Tria

kunsthord. I de romerske aes grave-serier fra tiden omkring 1. og 2. puniske krig findes tressis med værdimærke III, dvs. 3 asses. Ligeledes udgav Marcus Antonius en tressis (tri-pondius) (Sear 438) med 3 galejer samt det tredje bogstav i det græske alfabet: Gamma. Desuden er i Make-donien under Julius Cæsar udmøntet semisses, asses og tressis, men de bærer ingen værdiangivelse, og den største mønt kan lige så godt have været en letvægts-sesters.

Trias. Græsk ord for en gruppe af tre enheder og navn for de 3 onkiai bronzemønter, som fra 400-tallet f.Kr. brugtes af de fleste byer i de græske provinser i Syditalien og Sicilien. Stykkerne var som regel markerede med tre tydelige punkter eller tre streger. Mønten må ikke forveksles med den latinske triens= $1/3$ romersk as eller 4 unciae.

Trichalkon betyder 3 chalkoi og er værdiangivelse på nogle af de romerske kejsertidsmønter fra øen Chios.

Trichryson. Møntbetegnelse omtalt i ptolemæiske papyrusskrifter. Ud fra forskellige oplysninger synes det at dreje sig om den 17,8 g tunge guld-mønt, som vi benævner pentadrakme.

Tridrakme. Antik græsk 3 drakme. De akhaiske og korintiske statærer var tridrakmer. De 11,34 g tunge sølv-mønter, der er præget 394-387 f.Kr. på Rhodos, anses også for tridrakmer.

Triens. Møntenhed, der optræder i de støbte aes grave serier fra Den romerske Republiks tid. Ordet betyder egentlig $1/3$, dvs. $1/3$ as= 4 unciae. Møntværdien er angivet ved 4 punkter. Triensens vægt falder i perioden 269-187 f.Kr. som følge af assens reduktioner fra ca. 110 g til 27 g. Møntenheden fortsatte med de prægede mønter og skal sidst være slået

omkring 89 f.Kr. Den guldmønt med en værdi af $1/3$ solidus, der er indført fra 383 e.Kr. under Theodosius I (379-395), er tidligere blevet omtalt som triens, men i dag bruges den senlatinske form $\rightarrow$ tremissis. $\rightarrow$ Quatruncus.

Triental standard. Et af $\rightarrow$ assens mange flydende reduktionstrin. Ordet angiver, at assens vægt nu kun er $1/3$ romersk pund (triens). Andre reduktionstrin er $\rightarrow$ semilibral, post-semilibral, sextantal, unical og sem-uncial standard.

Trihemiobol. Lille antik græsk sølv-mønt med værdien tre halve oboler= $1\frac{1}{2}$ obol eller $1/4$ drakme. Denne type er især præget i Athen samt i nogle af de centralgræske stater.

Trihemitartemorion. Antik græsk sølv-mønt af værdi $1\frac{1}{2}$ kvartobol eller $3/8$ obol og dermed $1/16$ drakme. Kun kendt fra Athen i det 4. årh. f.Kr. samt fra Colophon i Ionien.

Trilingual $\rightarrow$ Flersprogede mønter.

Trillina (Terlina). Billonmønt udmøntet første gang af Johann Maria Visconti (1402-1412) i Milano. Vægten var 0.76 g (heraf sølv 0.15

los II (1665-1700) har de spanske konger præget mønten i deres italienske besiddelser.

Trime. Folkelig betegnelse for den mindste amerikansk sølv-mønt, 3 centen, på samme måde som 10 centen kaldtes $\rightarrow$ dime. Den var designet af James B. Langacre og præget på Philadelphia Mønten 1851-1872. En lille del af 1851 årgangen blev dog præget i New Orleans. Allerede 1865 sendtes nikkel 3 cents stykker i om-løb, hvorefter det beskedne oplag af sølv 3 cents 1863-1872 havnede i smeltegryden. Årgang 1851-1853 vejede 0,8 g med finheden 0,750, medens mønter præget 1854-1872 vejede 0,75 g, men havde finhed 0.900.

Trimetal mønter. Inspireret af $\rightarrow$ Bimetal-mønterne har Frankrig i 1993 udsendt en 20 Fr. mønt bestående af tre forskellige metaller (trimetal). I midten et rødtligt metal (ant. kobber), yderst en ring af en gullig legering (ant. al.br.) og imellem disse en kobbernikkel legering. Udformningen skal nok mere ses som et forsøg på at skabe en utraditional mønt der skal vække opmærksomhed blandt samlere og handlere, vise hvad Den franske Mønt formår og eventuelt kandidere til $\rightarrow$ »Coin of the Year«, end som en mønt med specielle egenskaber.

Triobol. Antik græsk sølv-mønt med værdien 3 oboler og dermed lig en

Schweiz, Misox, Johan Jacob Trivulzio (1487-1518): Trillina u.år.

gr.), og den gjaldt for 3 denarer. Typen blev efterpræget af andre italienske byer (Cremona, Mantua, Parma og Piacenza), men hele tiden med ringere sølvindhold. Under den spanske konge Carlos I (1516-1558) var sølvindholdet 0.09 g. Indtil Car-

Pelopones, Achaïsk liga: Triobol 280-234 f.Kr.

hemidrakme ($1/2$ drakme). Møntenheden er præget af næsten alle græske stater og var antagelig den tredje vigtigste nominal.

Trionfo (Triunfo). Guldmonet udmøntet 1490 af Fernando I af Aragonien som konge af Neapel (1458-1494). Den var lige så god som den venetianske zecchin og gjaldt 14 tari. Fernando V (den katolske) har på Sicilien ladet præge en medio T., og efterfølgeren Carlos I (1516-1558) slog i Messina også denne mønt. Undertiden kaldes den scudo riccio eller fiorino di Sicilia, men den er ringere i vægt og lødighed. Udmøntet i halve, hele og dobbelte T. og skal sidst være præget 1697.

Tripondius. Moderne kunstdord for → tressis.

Trite betyder »tredie« og er navn for flere antikke græske mønter, som er 1/3 af en større enhed; først og fremmest 1/3 elektron stater.

Tritetartemorian (Tritartomorian, Tritemorian). Antik græsk sølvmonet med en værdi af 3 tetartemoria eller 3/4 obol præget i Athen og få andre steder.

Trojak. Det polske navn for et 3 groschen stykke, der i Tyskland kaldtes → dreigröschel. I Polen er mønten præget 1528-1794. Fra 1500-tallet var der følgende forhold mellem de forskellige møntsorter i Polen: 1 polsk złoty = 5 szóstak (seksgroschenstykke) = 10 trojak (tregroschenstykke) = 30 grosz (groschen) = 60 polgrosz eller polka (halvgroschen) = 90 szeląg (schilling) = 180 ternar (trede-nar) = 540 denar.

Trollhättan møntforfalskninger-ne. En svensk falskmøntner, Carl Napoleon Svensson, Trollhättan, prægede 1881 og 1882 falske svenske og norske sølvmonter med kyndigt fremstillede stempler. Mønterne var dog for blanke, og Svensson blev snart anholdt. I første omgang troede Møntens folk ikke på, at han selv stod bag fremstillingen af de gode stempler, men ved et af rets-

moderne redegjorde han omhyggelig for, hvordan han havde fremstillet element, galvanisk bad, ætsning etc. Alt i alt havde han kun præget 500 kroner i falske mønter, og han fik 5 års strafarbejde. Efter sin frigivelse emigrerede han til USA, og hans videre skæbne er ukendt.

Lit: Högbergs Myntkatalog 7 (1955) s.93-108; NNUM 1956 s.120-122; MK 1973 (feb.) s.15-17, (marts) s.20-21; NNÅ 1973/74 s.174-175.

Trondheim (Nidaros, Nidarnes). By i Midt Norge, hvor der allerede under Harald Hårderåde (1047-1066) er præget mønter. Også under efterfølgerne Olav Kyrre (1067-1093) og Magnus Berrføtt (1093-1103) er slået mønter i byen. Bogstavsbrakteaterne (1160-1260), af hvilke nogle har et »N«, tillægges denne by. Fra kong Sverres tid (1177-1202) findes en mønt med »NI« fire gange mellem korsarmene på bagsiden, som ligeledes menes præget her. Omkring år 1220 havde ærkebispens i Nidaros fået møntret af kongen. Kong Hans (1483-1513) måtte love at præge i Oslo og Bergen samt at give privilegium til Nidaros' domkirke. En gruppe norske hvider fra kong Hans med indskrifter og symboler repræsenterende en mærkelig blanding af kongelige og ærkebispelele elementer. Den første biskop, der udnyttede retten til udmøntning alene, var Gaute Ivarsson (1474-1510), som slog hvide og brakteater; dernæst Erik Valkendorf (1510-1522), der foruden hvide og brakteater også slog smukke skillingsmønter. Sidste ærkebiskop med møntret blev Olav Engelbrektsson (1523-1537) – der lod præge en mark, som er uhyre sjælden, samt en skilling.

Lit: Kolbjørn Skaare: Mynt (Meddelelser Nr.22 fra Riksantikvaren, Utgravningskon-toret i Trondheim), Trondheim 1989 (god litteraturfortegnelse).

Trondheim Myntsamling tilhørende Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab er grundlagt omkring

1770'erne og indeholder ca. 20.000 mønter og medaljer. I 1980 fik magister Jan Nordbø til opgave at registrere samlingen. I tiden siden har man flere gange forgæves søgt at etablere en permanent møntudstilling.

Lit: NNÅ 1937 s.130; NNF-Nytt dec. 1980 s.50-51, marts 1981 s.69-70.

Tronskiftemønter. Siden 1670 har der ved de fleste tronskifter i Danmark været tradition for ikke at præge en → dødsmonet, men en tronskiftemønt med portræt af den nye regering på forsiden og forgængerens

Dansk tronskiftespecie 1863 udmøntet af Christian 9. (1863-1906), (H.3).

portræt på bagsiden. De fleste af disse mønter er speciedalere. Efter kronemøntens indførelse er præget tronskifte 2 kr 1888, 1906 og 1912 samt tronskifte 10 kr 1972. Traditionen kendes også fra det romerske møntvæsen.

→ Kroningsmønter og -medaljer.

Lit: NNUM 1972 s.229-237.

Tronskiftespecier → Tronskiftemønter.

Trou

Trousseau → Overstempel.

Troy ounce → Troy pound.

Troy ounce probervægt. Engelsk probervægt, der inddeles i 12 ounce (oz) a 20 pennyweights (dwt.). En finhed, der er udtrykt som 11 oz.2 dwt.=11,1/12=0.925. 11 oz 1 dwt. svarer til en finhed på 0.920 (11,05/12).

Troy pound er også kendt som det yngre troypound, en engelsk vægtenhed indført 1526 med en vægt på 373,24195 g. 1 troy pound (tp.)=12 ounce (oz.)=240 pennyweight (dwt.)=5760 grains. Vægten af 1 troy ounce er hermed 31,10495 g, 1 dwt.=1,555175 g og 1 grain=0,0647989 g. Nedadtil findes der en yderligere inddeling, idet 1 grain=20 mites, 1 mite=24 doits, 1 doit=20 periods og 1 period=24 blanks.

Troyska ass. På et par svenske 1 riksdaler specier med årstallet 1827 og 1829, som er præget i ring, findes randskriften: 534 8/9 TROYSKA ASS FINSILFVER. Den ass, der er regnet med, er antagelig den hollandske troy ass. En hollandsk mark=246,083 g, som inddeltes i 8 uncer a 20 engels a 32 assen, hvilket vil sige, at 1 mark=5120 ass, og at 1 ass i dette system vejer 0,04806 g. 534 8/9 troy ass er hermed lig 25,706 g, hvilket stort set svarer til den aktuelle finvægt.

Trussel → Overstempel.

Trykværk → Valseværk.

Trymsa (Thrimsa). Møntnavn, der siden 1600-tallet er brugt af forskere om de angelsaksiske guldmonter fra 500 og 600-tallet. Ordet kommer fra det latinske »tremissa«, men givetvis drejer det sig om guld-shillings (shilling a 20 sceattas), som lovbøgerne omtaler dem.

Lit: Grierson & Blackburn: Medieval European Coinage Vol 1 s.15 + 157.

Trzeciak (Ternar). Navnet uddelt af det latinske »ternarius« som betegnelse for en »treer«, dvs. 3 penninge eller denarer. Trzeciak er brugt som betegnelse for de underlødige polske krakower → kwartnik, som blev slået fra 1393. Senere er i Krakow slået ternarer 1527-29 og igen i begyndelsen af 1600-tallet i Gdansk og Krakow. De var meget uens i vægt og indeholdt lidt under 0,5 g sølv. Fra sidste halvdel af 1500-tallet var det gensidige værdiforhold mellem de enkelte nominaler, at 1 polsk złoty (guldgulden)=5 seksgrotschenstykker (szóstak)=10 tregroschenstykker (trojak)=30 groschen (grosz)=60 halvgroschen (polgrosz)=90 Schilling (szeląg)=180 ternar=540 denar.

Træmedaljer. Medaljer af træ præget med metal- eller stålstempler var en skik, der fortrinsvis var koncentreret i det sydtyske område, specielt i 1600 og 1700-tallet. De fleste af disse stykker har dog ikke været tænkt som medaljer i gængs forstand, men er fremstillet for at kunne tjene som spillebrikker ved diverse brætspil, f.eks. dam. De mest kendte fremstillere af disse brikker var Ph.H.Müller, P.P.Werner og Martin Brunner (1659-1725), som virkede i Nürnberg, og hvis arbejde også kendes fra Skandinavien.

Lit: NNUM 1936 s.41-45, 61-62; 1937 s.165-169; 1963 s.60.

Træmodeller af medaljer skåret i birke-, nødde- eller buksbomtræ var i Tyskland i første del af 1500-tallet en anden vej at gå, hvis man ville fremstille medaljer i større antal. Ved denne teknik var det dog så godt som umuligt at skære bogstaver og tekst. Ville man have tekst med, blev den tilføjet i aftrykket efter træmodellen med skriftpunsler.

Træpenge. Træ som materiale ved møntfremstilling er kun benyttet få gange. Derimod har det været anvendt til fremstilling af nødmønter i

Tyskland og Østrig efter 1. verdenskrig. Fra USA findes de såkaldte → wooden nickels og fra Kina → bambuspindemønter. I Japan lod regeringen i 1800-tallet fremstille 3000 stk. træmønter, der brugtes som betaling til arbejderne under bygningen af en bro over floden Shimada. Mønterne havde den fordel, at de kunne flyde, hvis arbejderne tabte dem i vandet. Pulveriseret sammenpresset redwood kager, der kaldtes → tukula, cirkulerede i Congo som betalingsmiddel. I Norden har man en del eksempler på private afregningstegn, bl.a. fra Rakkerstad i Norge, og i Grønland findes f.eks. kultegn fremstillet af træ.

Lit: Oslo Num. Forenings Medlemsblad nr.14 1974; MN 1974 s.227; Oslo Mynthandels Auk. Katalog Nr.12 s.49; MN 1973 s.240.

Tschal (Ischal). Stor kobbermønt vejende 71,75-86,4 g fra Krim- halvøen i Sortehavet, hvor den er præget 1777-1783 under Shahin Giray. Teksten er udelukkende på arabisk, men mønten er slået efter russisk mønster. Den svarede til 10 kopek.

Tscherwonetz → Chervonetz.

Tughra (Tugra). Arabisk herskersymbol udformet som kaligraferet monogram. Tughraen har gennem historien gennemgået mange ændringer. Hovedsagelig indeholder den re-

Tyrkisk 20 piastres sølv mønt præget under Abdul Mejid (1839-1861) med dennes tughra som midtermotiv.

gentens navn, titlen »khan« (herre), regentens fars navn og tilnavnet »El Muzaffer Daima« (den altid sejrende). Tughraen er antagelig indført under Murad I (1362-1389 e.Kr.) og findes på mønter fra omkring 1374 e.Kr. På mange osmanniske mønter har dette monogram en fremtrædende plads.

Tuin (Tuyn, Thuyn, Lion a la haie). Hollandsk sølvmonet af værdi som en dobbelt gros og præget flere steder, bl.a. i Valenciennes og i Dordrecht i begyndelsen af 1400-tallet.

Tukhrik (Tugrik). Hovedmønt fra Mongoliet lig 100 mongo. Den første mønt bar årstallet 1925. Den var af sølv, vejede 19,9957 g med finheden 0.900 og var præget i Le-

1 Tukhrik 1925 (sølv) fra Mongoliet.

ningrad. Senere udmøntninger fra 1971 er af uædelt metal. Møntnavnet kommer af det mongolske »dughurik«, der betyder »rund ting« eller »hjul«.

Tukthus skilling. I Christania Tugthus, grundlagt 1741, har været anvendt et tegn på 1 (skilling). Det

findes med årstallene 1730 (Sic.), 1769 og 1780 samt et uden årstal. Årstallet 1730 er antagelig en fejl for 1780. Tugthusfangerne fik både fast løn og eventuelle tillæg udbetalt i disse skillinge og kunne med dem købe mad hos spismesteren, der indvekslede dem hos tugthusadministrationen for almindelige penge.

Lit: Myntsamlernyt bind 4 no.3 1945 s.33; NNUM 1950 s.70; NNÅ 1969 s.176-186; Oslo Mynthandel Auk.4 (8/3-1980) s.63-64.

Tukula (nkulu, ngula). Et såkaldt primitivt betalingsmiddel fra Congo bestående af en blok af sammenpresset pulveriseret redwood. Materialet kom fra flere sorter af redwood træer, hovedsagelig camwood (*Baphia nitida*) som vokser i stor mængde i Congos skove, men som ikke findes hvorsomhelst. Træet, der har en smuk dyb rød farve, er hårdt og tungt, hvilket hindrer transport, men når træet er gået ud og er begyndt at rådne, kan man ved hjælp af sten og vand skure det, så man får et pulver, der formes til en blok eller kage og forsynes med et mønster, der er særkendet for den egn, hvor de fremstilles, hvorefter blokkene tørres over ild. Når den er ny, har blokken en flot rødbrun farve, men efterhånden som den har cirkuleret som betalingsmiddel, bliver den sort og skinnende. Når den brugtes til sit andet formål, blev den revet og blandet med palmeolie og var så egnet til kropsmaling, til farvning af klæde samt til dekorering af træarbejder. Der eksisterer kun få hele blokke i dag.

Lit: Quiggin s.80-81.

Tummler. Betegnelse for groschen fra den tyske by Goslar i slutningen af 1400-tallet og begyndelsen af 1500-tallet. 1 tummler havde i 1491 en værdi, der svarede til 4 goslar pfennige.

Turmtaler (da.: Tårndaler), taler (Dav.8190-8206) udsendt af ærkebiskop Wolf Dietrich von Raitenau (1587-1612) i 1593 til erindring om tyrkerkrigen, i hvilken hans tropper var nået ind i Steirmark uden at have set en eneste tyrker og uden at have været i kamp. Trods dette prydede han bagsiden med et tårn i et oprørt hav med vinden blæsende fra alle sider for at udtrykke, at staten og kirken (tårnet) stod fast trods angreb udefra. Dette præciseres i den latinske omskrift: IMMOTA RESISTIT (det står fast).

Turner. Navn for den skotske kobbermønt bodle. Turner er antagelig afledt af det franske tournois. Mønten havde en værdi svarende til 1/2 plack eller 2 skotske pence. Den er præget fra først i 1600-tallet til sidst i 1600-tallet. Omkring 1660 dukkede en mængde forfalskninger op. Mønten blev i stor målestok udført til bl.a. de baltiske lande, hvor de cirkulerede som schillinge.

Turnos (Turonensis). Betegnelse i Danmark og andre lande i 1200 og 1300-tallet for de franske → gros tournois. → Gros, groschen.

Tutenag → Calaim.

Tuttu → Doudou.

Tvangsomveksling. At nedsætte værdien af mønter ved tvangsomveksling har man kendt til i de fleste europæiske lande i middelalderens senere del. Ofte var det ikke en nationaløkonomisk nødvendighed, men en måde for montherren at skaffe sig profit til brug efter eget for godt-befindende. Undertiden var det dog nødvendigt med en værdinedsættelse eller at sætte visse typer ud af kurs ved en omveksling. Det kunne være begrundet med dårlig økonomi, med for stor cirkulation af slette udenlandske mønter eller med en omsiggribende mani ved brugen af en →

Tvær

seiger til at udvippe de vægtigste mønter, eller ved at skrælle lidt ædelmetal af kanten. I Tyskland findes eksempler på op til fire årlige tvangs-omvekslinger, hvor man fik et mindre antal dårligere nye penninge, end man havde afleveret i gode gamle. Et sådant feudalt møntsystem havde Danmark i 1300-tallet (→ Borgerkrigsmønter).

Tværsamling (Tværnitssamling). Samlerområde anlagt på tværs af landegrænser, og hvor historie og mønthistorie kan anskueliggøres ud fra forskellige vinkler. En tværsamling kan opbygges med ret beskedne midler og er ofte den mest interessante måde at bygge en samling op på, idet man aldrig bliver færdig med den – den kan stadig udbygges. Endvidere kan man for det meste udelade de mest kostbare typer og alligevel bevare en repræsentativ linie i samlingen. Som eksempler kan nævnes en samling af mønter fra lande i en bestemt periode som 1. eller 2. verdenskrig; mønter og medaljer omkring napoleonskrigene; om mønttypers forplantning fra land til land, etc.

→ Samlerområder, Motivsamling, Universalsamling, Årstalssamling, Typesamling.

Twopence. Engelsk sølvmønt, der fra 1351 bedre var kendt under betegnelsen → halfgroat. Senere fik den værdibetegnelsen II eller 2 (pence) og omtales herefter almindeligvis som twopence. Som reel omløbsmønt er den slået indtil år 1800. Prægningen af den lille sølvmønt er dog fortsat, og den præges stadig, men kun til de såkaldte → maundsæt. Et forsøg på at udmønte den i kobber, de såkaldte → cartwheel, fandt kun sted 1797. I den daglige handel blev det threepence, der overtog twopencens rolle som mindste sølvskilleløb.

Tyiyn → Som.

Tympf (Timpf, Tymf). Møntbetegnelse afledt af den polske møntmester af tysk afstamning → Andreas Tympe, der prægede nogle meget dårlige → guldentympf. Oprindeligt var denne mønttype tænkt som en ort (1/4 taler), men blev på grund af sin slethed kun regnet til 1/5 taler eller 18 groschen, hvorfor mønten også kendes under navnet achtzehngröschchen. Typen levede videre i Polen samt Øst- og Vestpreussen og blev med tiden yderligere forværret, indtil udmøntningerne ophørte 1765. → Złoty.

Tympfe, Andreas var af en gammel nedersaksisk møntmesterfamilie. Ret ung blev han møntmester ved forskellige møntsteder i Tyskland og senere i Polen, hvor han i 1659 blev generalmøntguardein for alle polske møntsteder. 1667 forlod han Polen og drog til Pommern. Her fik han at høre, at den danske konge Chr.5. søgte en erfaren mand til at gennemgå møntvæsenet. 2. oktober 1669 blev han bedt om at komme til København, og 16. dec. blev han udnævnt til assessor i Kommerce-Kollegiet med ansvar for hele møntvæsenet. 16. feb. 1671 kom hans beretning, hvori både møntmester F.C. Herbach og Gotfrid Krüger blev afsløret som bedrager ved at have præget underlødigt mønt. Herbach rejste udenlands, men Krüger, der var personlig velset hos Chr.5. fortsatte med sit virke. → Tympf, Złoty.

Lit: Wilcke: Møntvæsenet under Chr.5 og Fr.3. i tidsrummet 1625-1670, Kbh. 1924 s. 143; NR 1986 nr.2 s.34-36 + 45, 1988 nr.2 s.90.

Type (Mønttype, Typemønt). En mønts type er bestemt ud fra nominalen, fra dens tekniske udførelse samt ikke mindst fra billede og skrift, dvs. præget. En bestemt prægetype skal have ensartethed i design og stil, men med en vis margin i større detaljer. Sådanne skillelinier bruges til opdeling af mønter i et

typekatalog, som f.eks. Holger Hedes værk om de danske og norske mønter, i modsætning til H.H. Schous værk om danske og norske mønter, som var en variantfortegnelse. → Klassificering af mønter, → Fabrik, → Stil.

Typekatalog. Møntkatalog med mønterne ordnet efter → type i modsætning til en fortegnelse, hvor alle varianter er medtaget. Et typekatalog giver større oversigt og er ofte basis for en → typesamling.

Typesamling kaldes en samling mønter med kun et eksemplar af hver → type medtaget. Det er den mest almindelige måde at samle på i dag, idet det kun for få er økonomisk overkommeligt at samle, som man gjorde i ældre tid, hvor alle varianter blev medtaget. → Samlerområder.

Lit: Møntsamlere 1994 nr.2 s.16-20.

Tyvetalesystemet, også kaldt vicesimal systemet, er baseret på tallet 20 i modsætning til decimalsystemet, der bruger tallet 10, duodecimal systemets 12 og sexagesimal systemets 60. Brugen af tyvetalesystemet kendes bl.a. fra det franske quatervingt (4 x 20)=80, og fra dansk kender vi det fra bl.a. halvtresindstyve, dvs. 2 1/2 (halvtredie, som det kendes fra klokken) gange (sinde) tyve=50; tresindstyve=3 x 20=60 etc. Aztekerne brugte dette talsystem med kakaobønnerne som betalingsmiddel. 1 x 20=20 (zempoalli), 20 x 20=400 (zontle), 400 x 20=8000 (xiquipilli). 24.000 stykker kaldtes en carga. → Talsystemer.

Tyyn → Sum.

Tønde guld (sv.: Tunna guld). Gammel talemåde, nærmest at betragte som en → regnemønt, idet en tønde guld svarede til 100.000 rigsdaler. Den danske konge Fr.4. (1699-1730) solgte de erobrede svenske

fyrstedømmer Bremen og Verden til Englands Georg I, der også var kurfyrste af Hannover, for 8 tønder guld, der skulle udbetales i zweidritler. I Sverige var en tønde guld lig 100.000 daler s.m. Hvis denne daler sank i værdi, mindskedes også »guldtønden«.

Tønning. By nord for Ejderen i det sydvestlige Slesvig tilhørende de gottorpske hertuger 1544-1720. Her oprettedes et møntværksted 1689, hvor der blev slået dukater og zweidritler. Tønning blev part i krigsbegivenhederne, da fæstningen 1713 åbnede sine porte for den svenske hær med Magnus Stenbock i spidsen. Svenskerne måtte dog fortrække 1714, og fra denne begivenhed foreligger en del satiriske medaljer. Efter dette overflyttedes Mønten med maskiner og alt inventar til Rendsborg, som ansås for et sikrere sted. Samtidig gik møntmester Bastian Hille i dansk tjeneste.

Lit: NNUM 1953 s.57-62.

Tønsberg (Tunsberg). By i den sydøstlige del af Norge ved Oslofjorden. Brakteater fra både før og efter kong Sverre (1177-1202) med bogstav »T« er foreslået henført til denne by. Også nogle mønter fra Eirik Magnusson (1280-1299) er antagelig herfra.

Lit: K.Skaare: Utmyntningen i det gamle Tønsberg. By og Borger, Vestfoldminne 1971 s.86-102; NNF-Nytt marts 1979 s.4-10, 1982:2 s.2,7-12.

Tørringfundet. Større dansk møntfund, der fremkom 2. april 1830 i landsbyen Tørring i Skanderborg amt i Jylland. Da nogle børn gled ned ad en sandbanke, skete et lille jordskred, hvorved en lerkrukke rullede ud og gik itu, så mønterne kom til syne. Børnene og andre fra byen forsynede sig, men skolelæreren og amtmanden fik indsamlet ca. 2.600 stykker, som sendtes til Møntkabinetet i København. Der er i dag ikke

fuld klarhed over, hvilke mønter det var, idet mønterne ved → Chr.Ramus' død delvis fandtes sammenblandede med Selsøfundet. Der var heller ikke opstillet en fundliste, ligesom de 566 formodede danske mønter var blevet indlagt i Møntkabinetets hovedsamling uden proveniens. Eet ligger dog fast, at fundet, der indeholdt vikingetidsmønter, er nedlagt ca. 1060.

Lit: Danmarks middelalderlige skattefund, Kbh.1992, Vol.I s.245-250.

Tørstempel. Et stempel, der ikke er beregnet til prægning af mønter, men til at presse et blindstempel i en pengeseddel.

Tårnknappfund. Så tidligt som i 1000-tallet var det nogle steder skik at gemme mønter og medaljer i tårnknappen ved færdiggørelse af en bygning, på samme måde som skikken med → grundstensmønter. Sådanne fund kendes bl.a. fra den fynske herregård Løgismose (ca.1640) og fra Vor Frelsers Kirke i København fra 1750.

Lit: Nat.Arb. 1956 s.98; NNUM 1962 s.8-9; Børs-Avisen 1978.

U

Ubeskrevne mønter eller upublicerede mønter er mønter, der for første gang beskrives og afbildes i en numismatisk publikation som f.eks. et møntkatalog, en fundbeskrivelse eller et auktionskatalog. Sådanne henvisninger er værdifulde kilder for den numismatiske forskning.

Ubestemte mønter (fr.: Cabinet d'ignorance). Udtryk brugt om mønter i en samling, hvis ejer endnu

ikke har nået eller ikke har kunnet identificere de pågældende stykker.

Udbredelsesområde → Omløbsområde.

Udbyttedmønter (ty.: Ausbeutemünzen). Mønter præget af ædelmetaludbytte fra en bestemt grube eller loka-

Bispedømmet Breslau, Caspar von Logau (1562-1574): Ausbeutedukat 1567 fra gruben Zuckmantel.

litet, hvis oprindelse tydeligt fremgår af mønten i enten billede eller tekst eller begge dele. I romersk møntvæsen haves et par eksempler på kobbermønter, der angiver: METALLI PANNONICI og METALLI NORICI. Ellers er det hovedsagelig en tysk foreteelse. De ældste stykker på 1, 3, 6 og 8 taler fra hertug Friedrich Ulrich af Braunschweig (1625-1634) er præget af sølv fra gruben St. Jacob i Harzen; og siden 1650 har hertug Christian Ludvig af Lüneburg præget 1, 3, 4, 5, 8 og 10 reichstaler. Denne type mønter findes i stort antal fra sølvbjergværkerne i Harzen, Erzgebirge, Schwarzwald, Ilmenau, Stolberg, Mansfeld

Braunschweig-Wolfenbüttel, Karl I (1735-1780): Ausbeutedukater 1761 fra gruben Segen Gottes.